

СТАРА БИТОЛСКА ЧАРШИЈА

ИСТОРИСКО УРБАН РАЗВОЈ

УРБАНО АРХИТЕКТОНСКИ
КАРАКТЕРИСТИКИ

LE VIEUX BAZAR DE BITOLA

HISTOIRE DU
DÉVELOPPEMENT
URBAIN

CARACTÉRISTIQUES
ARCHITECTURALES
ET URBAINES

ZORAN ALTIPARMAKOV
NADEZDA GEORGIEVA

СТАРА БИТОЛСКА ЧАРШИЈА

Историско урбан развој

Урбано архитектонски карактеристики

Автори: Зоран Алтипармаков, Надежда Георгиева

Превод на француски: Le Courrier des Balkans,
Калиопа Стилиновиќ

Рецензенти на францускиот текст: Бинту Бамба,
Лудивин Баску, Марилиз Ортиз

Дизајн: Парговски Јове

Печати: Графопром Битола

Тираж: 500

Битола 2013

LE VIEUX BAZAR DE BITOLA

Histoire du développement urbain

Caractéristiques architecturales et urbaines

Auteurs: Zoran Altiparmakov, Nadezda Georgieva

Traduction de langue française en langue macédonienne:
Le Courrier des Balkans, Kaliopa Stilinovic

Relecteurs du texte français: Bintou Bamba,
Ludivine Bascou, Marylise Ortiz

Design: Pargovski Jove

Impression: Grafoprom Bitola

Tirage: 500

Bitola 2013

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент
Охридски", Скопје
725.26(497.774)(091)
АЛТИПАРМАКОВ, Зоран
Стара битолска чаршија : историско урбан развој : урбано
архитектонски карактеристики / [автори Зоран
Алтипармаков, Надежда Георгиева] = Le vieux bazar de Bitola :
histoire du développement urbain : caractéristiques architecturales
et urbaines / [auteurs Zoran Altiparmakov, Nadezda Georgieva].
- Битола : НУ Завод за заштита на спомениците на културата и
Музеј, 2013. - 72 стр. : илустр. ; 22 см
Фусноти кон текстот. - Текст напоредно на мак. и франц.
јазик. -
ISBN 978-608-65408-7-6
1. Насп. ств. насл. 2. Георгиева, Надежда [автор]. - I.
Altiparmakov, Zoran види Алтипармаков, Зоран
а) Битола - Стара чаршија - Архитектонско-урбанистички
карактеристики - Историја
COBISS.MK-ID 94024458

¹ Дел од податоците во текстот се користени од
Секторската студија за културно - историско наследство
на град Битола од 1978г. Граници и зони во комплексот
на Старата битолска чаршија, и трудот Развикот
на Битолската чаршија (до II Светска војна) - Радмила
Петкова Момидиќ, објавен во Зборник на трудови 4-5,
1983/84, Заводот за заштита на спомениците на
културата, природните реткости, музеј и галерија -
Битола;

¹ Une partie des données utilisées dans le texte provient de l'étude
du patrimoine culturel et historique de la ville de Bitola de 1978,
Les limites et les zones dans de la čaršija, ainsi que l'étude du
développement de la čaršija de Bitola (jusqu'à la Seconde Guerre
Mondiale) - RadmilaPetkovaMomidić, publié dans les Actes 4-5,
1983/84, de l'Institut de protection des monuments culturels, des
raretés naturelles, Musée et Galerie – Bitola.

ПРЕДГОВОР

Уште од 1999 година, Националната Асоцијација на градови и земји на историјата и уметноста и градови со зачувани и заштитени јадра како мрежа на француски заедници активирани околу заштитата и валоризацијата на културното наследство, со бројни партнери од Република Македонија реализира активности насочени кон запознавање, вреднување и управување со старите центри во Македонија. Овие заеднички активности имаа за цел да промовираат и споделуваат една култура во однос на културно - историското наследство развивајќи стратегија на акции, методи и заеднички француско - македонски алатки потпирајќи се врз реципрочни и врз едно партнерство коешто стануваше сè побогато и поквалитетно.

Партнерството со градот Битола се одвиваше во повеќе насоки, меѓу кои и инвентаризацијата на Битолската чаршија.

Инвентаризацијата на културното наследство е она што соодветно му претходи на секој урбанистички документ. Во рамките на децентрализацијата единиците на локалната самоуправа во Македонија добиваат компетенции поврзани со урбаниот развој и управувањето. Овој процес којшто е неопходен за да и се овозможи на Република Македонија влез во Европската Унија, изискува прецизно и продлабочено познавање на урбаното ткиво и старите градби во македонските градови. Битолската чаршија претставува историско и културно јадро на градот. Таа е една од најпространите зачувани целини е во Македонија, и покрај тоа што денеска е сочуван само еден нејзин дел со 700 објекти распределени во 30 улици.

Културното, историското и општественото значење на овие градби ги насочија градот Битола и ANVPAH & VSSP да реализираат еден проект за инвентаризација што ќе овозможи подобро да се запознае стариот град.

PRÉFACE

Depuis 1999, l'Association Nationale des Villes et Pays d'art et d'histoire et des Villes à secteurs sauvegardés et protégés, réseau de collectivités françaises engagées autour de la protection et de la valorisation du patrimoine, met en œuvre avec de nombreux partenaires de la République de Macédoine des actions centrées sur la connaissance, la mise en valeur et la gouvernance des centres anciens macédoniens. Ces travaux conjoints ont eu pour objectif de promouvoir une culture partagée du patrimoine en élaborant une stratégie d'actions, des méthodes et des outils communs franco-macédoniens s'appuyant sur des échanges équitables et sur un partenariat toujours plus étoffé et de qualité.

Le partenariat avec la ville de Bitola s'est constitué autour de plusieurs axes de travail, dont l'inventaire de la čaršija de Bitola.

L'inventaire du patrimoine est un juste préalable à tout document d'urbanisme. Les collectivités macédoniennes, dans le cadre de la décentralisation, reçoivent les compétences liées à la gestion et au développement urbain. Ce processus, indispensable pour permettre à la République de Macédoine d'entrer dans l'Union européenne, nécessite une connaissance précise et approfondie du tissu urbain et du bâti ancien des villes macédoniennes. La čaršija de Bitola représente le noyau historique et culturel de la ville. C'est l'un des plus vastes ensembles sauvegardés de Macédoine, même s'il n'en subsiste aujourd'hui qu'une partie avec 700 bâtiments répartis dans 30 rues.

L'importance culturelle, historique et sociale de ce bâti a conduit la ville de Bitola et l'ANVPAH & VSSP à mettre en œuvre un travail d'inventaire permettant de mieux connaître la ville ancienne. Sur la base de cette connaissance pourra ainsi être défini un plan d'urbanisme patrimonial, définissant les conditions d'évolution de la ville moderne dans le respect du bâti ancien.

Врз основа на овие сознанија може да биде дефиниран еден урбанистички план за културно - историското наследство што ќе ги дефинира условите за развој на модерниот град со почит кон старите градби.

Инвентаризацијата ја водеше една плуридисциплинарна екипа составена од историчари на уметноста и архитекти, под раководство на Зоран Николовски, архитект од Заводот за заштита од Битола и надополнет од акциите за медијатизирање од службата за туристичка пропаганда.

Иницираната метода на студијата, заснована врз анализа на секој објект, на локацијата, овозможува прецизно да се идентификуваат објектите што треба да се реставрираат, да се конзервираат или да се срушат. Таа исто така овозможува да се дефинираат правилата за вметнување и градба на нови конструкции со цел да се гарантира хармоничната интеграција на современите градби во старото ткиво на градот.

Оваа нова методологија применувана во текот на бројните години на соработка, заслужува да биде раширена и преземена од други македонски градови преку Асоцијацијата на историски градови на Македонија како и преку други европски градови. Таа е плод на едно квалитетно партнерство, помеѓу македонското Министерство за култура, француските Министерства за надворешни работи и култура, Францускиот Институт од Скопје и бројни македонски и француски професионалци ангажирани во проектот.

Сèвкупната работа врз инвентаризацијата придонесе да се развие ова дело наменето за пошироката публика коешто има за цел да го информира најголемиот нејзин дел за квалитетот и значењето на чаршијата во Битола“, учествувајќи, на тој начин во неговата заштита и валоризацијата.

L'inventaire a été mené par une équipe pluridisciplinaire composée d'historiens et d'architectes, sous la direction de Zoran Nikolovski, architecte de l'Institut du patrimoine de Bitola et complété par les actions de médiation du service du tourisme.

La méthode d'étude initiée, basée sur une analyse de chaque bâti, à la parcelle, permet d'identifier précisément les immeubles à restaurer, à conserver ou bien à démolir. Il permet également de définir les règles d'implantation et de composition des nouvelles constructions afin de garantir l'intégration harmonieuse du bâti contemporain dans le tissu ancien de la ville.

Cette méthodologie nouvelle, expérimentée durant de nombreuses années de coopération, mérite d'être diffusée et reprise par d'autres villes macédoniennes, notamment par l'Association des Villes Historiques de Macédoine, ainsi que par d'autres villes européennes. Elle est le fruit d'un partenariat de qualité, composé notamment du Ministère de la Culture macédonien, des Ministères français des Affaires étrangères et de la Culture, de l'Institut français de Skopje et de nombreux professionnels macédoniens et français engagés dans le projet.

L'ensemble de ces travaux d'inventaire ont contribué à l'élaboration de cet ouvrage destiné au grand public, qui a pour objectif d'informer le plus grand nombre de la qualité et de l'importance de la čaršija de Bitola, participant ainsi à sa protection et à sa valorisation.

Martin Malvy

Président de l'Association nationale des villes et pays d'art et d'histoire et des villes à secteurs sauvegardés et protégés

Président de la Région Midi-Pyrénées

Ancien ministre

ИСТОРИСКО УРБАН РАЗВОЈ

Географскиот поим Пелагонија, како поим е многу стар и е во врска со името Пелагонци од периодот пред новата ера и во различни временски епохи опфаќа различни географски целини. Градот Битола лежи во југоисточниот раб на битолско поле, во Пелагонија, при источното подножје на Пелистер. Битолското подрачје во античкиот период припаѓаше на т.н. Горна Македонија.

*Карта на Македонија со приказ на регионот Пелагонија
Carte de la Macédoine avec représentation de la Pélagonie*

Поголеми општествено – политички превирања се почувствувале со освојувањето на Македонија од страна на Рим. Градскиот начин на живеење како основна карактеристика и одраз на воспоставените општествени односи се јавува на ова подрачје во IV век пр.н.е.

Иако Македонија ја губи својата самостојност и стратешко значење, во економски поглед во наредните векови, подрачјето на Пелагонија, односно градската населба доживува просперитет. Овој економски просперитет се должи на трасирањето на “Via Egnatia” која што беше најнепосредна врска помеѓу Јадранското и Егејското крајбрежје, односно Рим и источните провинции, до центарот на Источната Империја - Константинопол.

Градот Хераклеа Линкестис, археолошки локалитет кој го опфаќа јужниот дел на градот Битола, бил градски центар кој егзистирал до крајот на VI век од н.е.

HISTOIRE DU DÉVELOPPEMENT URBAIN

La notion géographique de Pélagonie est très ancienne et remonte à une époque bien antérieure à la naissance de Jésus Christ. Cette appellation traversé les siècles pour s’appliquer à des territoires différents. La ville de Bitola se situe à l’extrémité sud-est de la plaine de Bitola, en Pélagonie, au pied de la partie est de la montagne du Pelister. Durant l’antiquité, la région de Bitola appartenait à ce que l’on appelait la «Haute Macédoine».

Des centres urbains se développent dans cette région dès le IVème siècle avant JC.

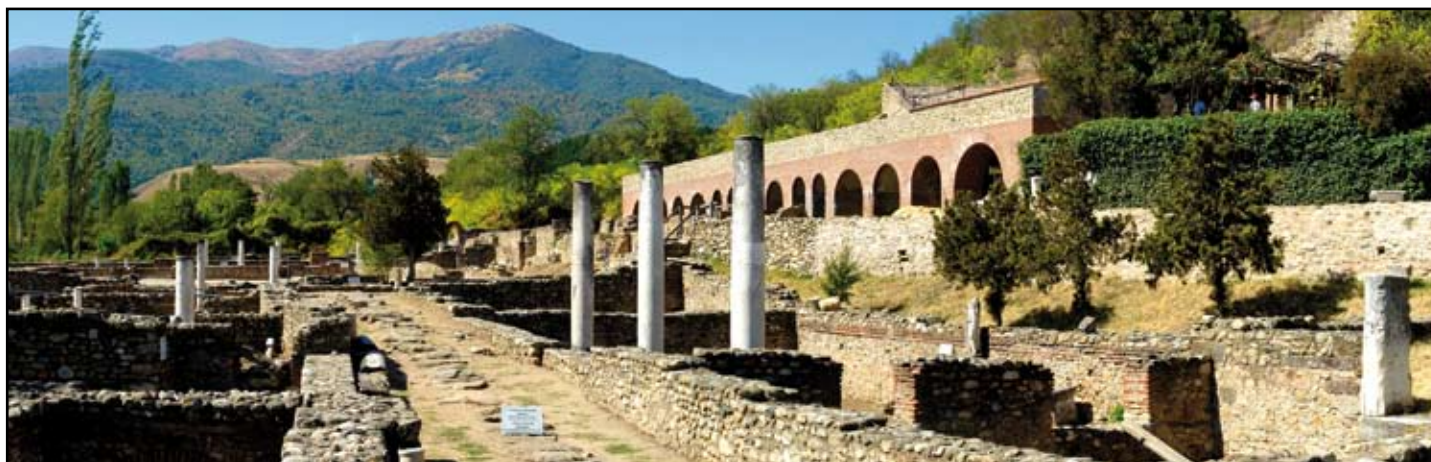
Après la conquête de la Macédoine par les Romains, la région perd son indépendance et son importance stratégique .

Mais, d’un point de vue économique, la Pélagonie connaît durant des siècles une extraordinaire prospérité. Les Romains construisent la Via Egnatia, une route pavée qui relie la mer Adriatique à la mer Egée, Rome et le cœur de l’Empire d’Orient, Constantinople.

Le site archéologique de Heraclea Lyncestis, au sud de Bitola, témoigne d’une cité qui fut florissante jusqu’au

Со врзувањето на градот Хераклеја за поимот Пелагонија во VI век од н.е., поимот се пренесува и на областа Линкестида, а со време и на целата котлина.

Во списоците од Цариградскиот црквен собор одржан во 553 година од н.е. Хераклеја се спомнува со епитетот Пелагониска, наместо со дотогашниот Линкестидска.

Кон крајот на VI век од н.е. словенските упади на просторите на Источното Римско царство се почести, а веќе во почетокот на VII век словенските племиња масовно се населуваат на просторот на Балканот и му даваат претежно словенски карактер на етносот на ова подрачје, одразен преку сочуваниот јазик и топонимија.

Името на средновековниот град Битола како населба, се споменува во средновековните извори. Градот со своето денешно име е основан од Словените по нивното доселување на позиција на доминатниот рид над населбата и тоа име се одржало низ времето, до денес.

Средновековна Битола, според изворите е царска престолнина во која се устоличил вториот македонскиот цар Гаврило Радомир (Роман), наследник на Самоил, негов долгогодишен совладелец и советник, кој бил крунисан (венчан) на 15.10.1014 г.

VIème siècle après J.C. Dans les archives romaines, le nom de Heraclea est souvent associé à celui de Lyncestidis, puis à celui de Pélagonie. Dans les archives du concile de l'église œcuménique de Constantinople de 553, Heracléa est citée avec l'épithète «pélagonienne», au lieu du terme «lyncestidien» utilisé jusqu'alors.

**Хераклеа Линкестис
Heraclea Lyncestis**

Vers la fin du VIème siècle après J.C., les intrusions slaves sur les territoires orientaux de l'Empire romain sont de plus en plus fréquentes. Dès le VIIème siècle, ces peuplades s'installent massivement dans les Balkans, apportant leur langue et donnant leur toponymie à la région.

La cité fut fondée par les Slaves, sur la colline surplombant la ville actuelle au nord et elle prit le nom de Bitola. La ville de Bitola, en tant que *naselba*², est mentionnée par certaines sources médiévales. Cette ville médiévale fut la capitale royale du second souverain macédonien, Gavrilo Radomir (Roman), héritier de Samuel, couronné le 15 octobre 1014.

² *Naselba: territoire peuplé, colonie, bourg, agglomération, ville, quartier...*

Битолската плоча 1014г.
Plaque de Bitola - 1014

На подрачјето на денешниот град Битола, во централниот дел од градот, вклучително и на просторот во границите на чаршијата, со археолошки истражувања и при копање за комунална инфраструктура и ископи пронајдени се остатоци на монументална архитектура и движен материјал од периодот на средновековието, кои ги потврдуваат изворите за постоење на организиран византиски град, кој во поцнежните хроники од XII/XIII век се споменува под името Пелагонија, со тогашни државни, асимилациони аспирации и кон постоечката словенска топонимија, востановена од локалното население.

Историски гледано, првите услови за формирање на чаршиите – пазариштата во населбите, се создале со развојот на занаетчиството во најстарите места со потенцијал и капацитет на градска населба, места со поволни географски услови, низ кои минувале поголемите и поважните трговски патишта. Тука, во почетокот како први се развиле занаетите кои служеле претежно за трговски и стратешки потреби, а во понатамошниот развојот на населбата, бројот на занаетите се зголемувал,

Според натписот на Битолската плоча напишана со кирилско уницијално писмо, каде Битола се споменува со своето име од 1015г. Битола е обновена од царот Јован Владислав, за подоцна како епископија по падот на Самоиловото царство е утврдена со царски декрет од страна на византискиот император од македонската династија, Василиј II.

D'après une inscription en cyrillique déchiffrée sur la Plaque de Bitola (1014), la ville fut restaurée par l'empereur Jean Vladislav, puis devint un évêché après la chute de l'empire de Samuel. Cet acte a été confirmé par un décret royal de l'empereur byzantin de la dynastie macédonienne, Vassili II.

Sur le territoire de l'actuelle ville de Bitola, et particulièrement dans la čaršija, des travaux ont mis au jour des vestiges architecturaux confirmant qu'il existait à cet emplacement une ville byzantine, qui portait, dans les chroniques des XII/XIIIème siècles, le nom de Pélagonie.

Au Moyen-Âge, la structure de la naselba dans les Balkans se composait d'une partie fortifiée installée sur une position stratégique et d'une partie suburbaine appelée « varosh », lieu où se déroulait la vie quotidienne et qui avait pour centre le marché ou la čaršija.

Suite à de terribles combats, Bitola tomba sous domination ottomane en 1382-1383. La ville ayant été « conquise par le sabre », à la différence de celles qui s'étaient rendues aux Ottomans, elle fut entièrement détruite, puis offerte à Hadži Evrenos Bey par un firman³ du sultan Mourad 1er.

En 1434, la première mosquée des Balkans, la mosquée Atik (Sunkur Čaušdžamija) fut construite à Bitola. Dans son vakafnama⁴, on dénombrait un caravansérail, 25 échoppes, une médersa, un hospice et d'autres bâtiments. Dans le centre de la ville, des communautés turques s'installèrent progressivement à

³ Firman : décret du sultan.

⁴ Vakafnama (wakf) : propriété d'une mosquée, fondation pieuse.

така што самото занаетчиство по својата содржина и структура и давало карактеристична особина на секоја чаршија во времето на нејзиниот развој и постоење.

Во античката традиција во градовите, се препознаваат урбани формации на центарот на населбата, произлезени од зачетоците на агората или форумот, средиште на севкупниот јавен, културен и политички живот.

Во одредени места, покрај сакралните објекти или култните места кои биле во близина на комуникациски петна, на одреден простор се вршела пазарна трговија и размена на производи. Во средновековниот период, структурата на населбата на Балканот се идентификувала со утврдениот дел на населбата, сместена на топографски и стратешки одредена позиција и подградска населба “варош”, во кој се одвивал секојдневниот живот и која за свој центар го имала пазарот, или чаршијата.

Под турска власт Битола подпаднала во 1382/83 год. после тешки борби на локалната властела со освојувачите. Со оглед дека бил “освоен со меч” градот, за разлика од градовите кои се предале на Османлиите, бил целосно разурнат и уништен. Градот со ферман од султанот Мурат I, му бил подарен на Хаџи Евренос бег.

Во 1434 год. е изградена Атик џамија (Сункур Чауш џамија) во Битола, како прва џамија на Балканот и во нејзината вакафнама, се спомнуваат како изградени 1 ан, 25 дукани, 1 медреса, завија, пропратни објекти.

Во градот покрај преостанатото малубројно автохтоно христијанско население, се населува постепено турското население и тоа во неговото потесно подрачје, покрај реката Драгор, односно во централниот дел на денешното градско јадро, менувајќи ја неговата етничка структура и урбана форма. На овој простор се градат и првите службени и јавни објекти како џамиите, текиите, медресите, ановите, амамите, имарети и друго.

Најстариот дел на градот од XV век во Битола може да се лоцира околу најстарите исламски сакрални објекти, кои го одредуваа градското јадро.

côté de la population chrétienne autochtone, près de la rivière Dragor, dans la partie centrale qui forme aujourd’hui encore le cœur de la ville. La structure communautaire et la forme urbaine de la ville se modifièrent. C’est à cet endroit que furent érigés les premiers bâtiments publics et administratifs, les mosquées, les mausolés, les médersas, les caravansérails, les hammams, les imarets⁵, etc.

Edvard Leer - Графика на стара Битола
Edvard Leer- Dessin de la ville du Bitola

La ville du XVème siècle peut être localisée aux alentours des lieux de cultes islamiques les plus anciens. Ces derniers définissaient alors le noyau urbain. La présence de lieux de culte au centre de la čaršija répond à des concepts architecturaux hérités des Byzantins, et aux critères qui définissaient une ville impériale. Cette organisation différait de celle des naselba féodales médiévales, installées dans des chateaux ou des forteresses. Des vestiges de constructions ont été retrouvés aux emplacements du Bezisten⁶ et du Deboj⁷. On peut supposer qu’il s’agit des anciens remparts de la cité.

⁵ Imaret : cantine publique pour les étudiants et les pauvres / hospice.

⁶ Bezisten: galerie marchande dont les issues étaient fermées en fin de journée.

⁷ Deboj: double – non précisé dans ce paragraphe, il doit s’agir du hammam double (pour hommes et femmes).

Склопот на јавните религиозни објекти заедно со чаршијата, иако во својот амбиент ги имплементираат ориенталните и наследени византиски урбани концепти на градови во рамките на една силна империја, се разликува по својата организација од средновековните феудални населби, во рамките на несигурните и ограничени со крепости, феуди. На местата каде се наоѓаат Безистенот и Дебојот, пронајдени се материјални остатоци од градби за кои може да се претпоставува дека се делови од поранешни, можни градски бедеми или неидентификувани монументални профани или сакрални (црквени) објекти.

За разлика од занаетчиите во средновековните градови кои се најчесто од редот на зависни луѓе на феудот, во чаршиите се јавуваат организирани еснафски здруженија на муслимански и подоцнежни христијански занаетчии, кои имаат одредени устабашии. Во 1460г. според турските пописни дефтери, османлискиот град Битола има 43 занаети, со кои се занимаваат 156 муслимани и 4 христијански занаетчии, верска разлика која во годините кои следат, со развојот на градот и новите занаети, пропорционално и забрзано се намалува во корист на растечкото христијанско население, кое постепено се враќа во градот.

Според податоците на млетачкиот пратеник Бернард од XV век, Битола била најразвиен и многу важен трговски центар за југозападниот дел на Балканскиот Полуостров.

Во градот биле изградени значајни објекти како: Бујук-безистен, (голем безистен), Чучук-безистен (мал безистен) и др. Напоредно со трговијата и занаетчиството се развива и угостителската дејност за што се градат анови, ахчилници и други објекти. Се тргувало со жито, кожи, восок, памук, градежен материјал, борина, катран, и разни занаетчиски производи. Во ова време градот имал 3000 куќи, 900 продавници, 40 гостилници, голем број на камии, неколку поскромни цркви и др.

Au sein de la čaršija, les métiers s'organisaient en esnaf (corporations), d'abord chez les musulmans, puis chez les chrétiens, dirigés par des ustabaši (maîtres de corporations). En 1460, selon les archives ottomanes, la ville de Bitola comptait 43 métiers différents, exercés par 156 musulmans et 4 chrétiens. Cette disparité religieuse se combla par la suite avec le développement de la ville et la naissance de nouveaux artisanats.

D'après les données d'un émissaire vénitien du XVème siècle, Bernard, député de Mljet⁸, Bitola était le centre commercial le plus important et le plus développé de la partie sud-ouest de la péninsule balkanique. La ville comprenait d'importants édifices comme le Bujuk bezisten (Grand bezisten) et le Čučuk bezisten (petit bezisten). Le développement du commerce et de l'artisanat conduisit à la construction de caravansérails et d'auberges. Sur les marchés, on échangeait et on vendait des céréales, des peaux, de la cire, du coton, des matériaux de construction, du bois de pin, du goudron et divers produits artisanaux. A cette époque, la ville comprenait 3.000 maisons, 900 échoppes, 40 établissements de restauration, un grand nombre de mosquées et quelques modestes églises.

*Пазар за огревно дрво во битолската чаршија
Marché pour le bois de chauffage dans la čaršija de Bitola*

Во средината на XVI век во градот се доселуваат Евреите, (Сефариди) кои биле протерани од просторите на Шпанија и Португалија. Со нивното доселување градот добил замав во својот општествен и економски развиток.

На просторот на левиот брег на реката Драгор, па се до локалитетот на еврејските гробишта, на опфатот на кој се населиле Евреите, функционираше услужни дејности, трговијата и занаетчиството. Околу чаршијата користејќи ја ориентацијата, комуникациските врски и конфигурацијата на теренот, постепено се групираат и развиваат маалите, станбените делови на градот. Маалите се формираат со ширењето на градот и најчесто носат верско обележје, христијанско, муслиманско или еврејско, односно групирање према етничката и верската припадност на жителите.

*Albert Kahn - Дел од еврејското мало во Битола
Albert Kahn-Lamahala juive de Bitola*

Битолската чаршија во периодот 1633-34 год. имала свој пазарбашија, како и ноќен чувар. Во периодот кој следи, постепено, доаѓа до трасирање на трговските врски на битолските занаетчии кон европските земји и преодни влијанија од капиталистичките елементи во скромните зачетоци на мануфактурата. Во 1642г. судот по барање на улемата, хатибите, имамите и другите жители на градот, им дозволува на странските трговци да продаваат облека, како конкурентен производ наспроти високите цени на месната стока. Патеписецот Евлија Челебија, во својата “Сијахатнама” од 1661г. при своето патување, во описот на градот, кажува за 900 дуќани во битолската чаршија, 40 кафеани и импозантен безистен.

Au milieu du XVIème siècle, des Juifs sépharades chassés d’Espagne et du Portugal s’installèrent à Bitola. Avec leur arrivée, le développement social et économique de la ville s’accéléra. L’espace s’étendant entre la rive gauche de la rivière Dragor et le cimetière juif était à l’époque peuplé de Juifs.

La čaršija se développa en fonction de la configuration du terrain et des axes de communication. Les différents quartiers, appelés mahala, étaient habités par des communautés religieuses bien précises (chrétienne, musulmane ou juive).

En 1633-1634, la čaršija de Bitola possédait un pazarbašija⁹, ainsi qu’un gardien de nuit. Peu à peu, des liens se tissèrent entre les artisans de Bitola et les pays européens. En 1642, après une requête de l’uléma, du hatib¹⁰, des imams et des habitants de la ville, les autorités autorisèrent les étrangers à s’installer dans la čaršija, à vendre du textile et des habits qui vinrent concurrencer la production locale. Au XVIIème siècle, des communautés albanaises s’installent à Bitola, à l’extrême sud-ouest du centre ville, dans la mahala appelé arnautska. En 1661, dans le récit de voyages Sijahatnama, l’écrivain voyageur Evlija Čelebi décrit une ville de 900 échoppes, avec 40 auberges et un imposant bezisten.

⁹ Pazarbašija : chef du bazar, juge des litiges

¹⁰ Prédicateur qui fait le sermon lors de la prière du vendredi.

Во втората половина на XVII век поради тешката криза во феудалниот систем се чувствува слабеењето на Отоманската империја и немоќта на централната власт, што се одразува со економска стагнација на населбите.

Во XVIII век, со зголемените миграции, започнува доселување на албанско население во Битола. Во градот албанците се населиле во неговиот краен југозападен дел од денешното градско подрачје, во таканаречената арнаутска маала.

Еснафската поделба на занаетчиите довела и до строга поделба на чаршијата на делови, односно засебни пазари, на кои се точно било определено кој вид на стока ќе се продава, а и самите занаети биле групирани со своите дуќани по одредени улици. Султанот Мустафа III, за да овозможи развој на занаетството во 1772 год. издава нова Уредба за Еснафите, со која еснафите како организирани заедници на занаетчиите, вонсудски, би ги решавале своите меѓусебни спорови.

Во 1778 година, откако била опожарена и разрушена влашката населба Москополе, дел од нејзиното население се населува во Битола, што позитивно се одразило на целиот негов стопански живот. Власите се населиле на подрачјето југозападно од денешниот градски плоштад, кон реката Курдерес до месноста “војни бавчи”, т.е. југозападно од еврејската маала и турскиот квартал. Познатата “влашка чаршија”, била лоцирана и егзистирала на најпрометниот дел од битолската чаршија.

Во градот постоеја околу 30 определени делови (чаршии) – продажни простори на кои се вршеше продажба на одредена стока или суровина, или случаи каде на ист простор беа групирани некои занаети. Со цел да се заштитат своите економски интереси, занаетчиите во градот биле групирани во еснафи, занаетчиски здруженија.

Дел од Мас пазар беше познат под името “кај Гајдаџиите”, друг дел од истиот “кај Кожуварите”.

Dans la seconde moitié du XVIIème siècle, le système féodal ottoman est en crise, le pouvoir de l'Empire s'affaiblit, entraînant une stagnation économique de la ville.

La répartition des artisans en corporation (esnaf) entraîne une stricte division de la čaršija en zones distinctes, les métiers étant regroupés par marchés et par rues. En 1772, afin de permettre le développement de l'artisanat, le sultan Mustafa III édicte un nouveau décret qui souligne que les corporations ont désormais la possibilité de régler elles-mêmes leurs différends, sans faire appel à la justice.

En 1778, après un incendie qui ravagea la ville valaque de Moskopole, une partie de la population aroumaine de la cité s'installa à Bitola, ce qui entraîna le développement économique de la ville. Les Valaques s'installèrent au sud-ouest de l'actuelle place centrale, depuis la rivière Kurderes jusqu'au sud-ouest de la mahala juive et du quartier turc. La célèbre «čaršija valaque» était la partie la plus fréquentée de la čaršija de Bitola.

Il existait à cette époque à Bitola environ 30 quartiers différents, chacun consacré à des produits ou des marchandises particuliers. Pour protéger leurs intérêts, les artisans de la ville étaient regroupés par corporation. Une partie du marché (Mas Pazar) était connue sous le nom de «chez les Gajdadžii¹¹», une autre s'appelait «chez les Kožuvari¹²». Les friperies étaient situées près du palais de justice. Derrière le marché Pekmez, on trouvait la čaršija «chez les Kazandžii¹³», et en contrebas la célèbre «čaršija valaque» où l'on vendait des petits tapis (velenca), des couvertures de laine (jambolija) et divers vêtements confectionnés par des tailleurs.

¹¹ Gajdadžija : joueur de cornemuse

¹² Kožuvar : fourreur

¹³ Kazandžija : chaudronnier

До средината на XVIII век, пазарите во целост носеа турски имиња. Од старите имиња, подолго се сочувале само имињата на “Јемиш пазар”, “Пекмез пазар” и “Ат-пазар”. Локалните македонски називи и имиња на пазарите се појавуваат во XIX век, податок кој зборува за постепено навлегување на христијанското население како битен економски чинител во градот и чаршијата, фактор кој започнува да се истакнува и преовладува со својата економска моќ во градот.

Едно катче од чаршијата се викаше “кај Собаџиите”, а веднаш до него “кај Куменџиите”. Дел од чаршијата беше познат под името “кај Мутафџиите” во близината на некогашниот Пипер ан. Телалските дукани се наоѓале зад судската зграда. Зад Пекмез пазар беше чаршијата “кај Казанџиите” а подолу прочуената “Влашка чаршија” во кој продаваа веленца, јамболии и разни делови за облека што ги шијеја терџиите од таа чаршија.

*Житни пазар
Le marché aux céréales*

Во 1830 г. како заостаната форма на феудализмот се укинува тимарско – спахискиот систем, а уживателите на тимарите и зијаметите насилно се пензионираат, што преставава обид империјата да овозможи вовед кон капиталистичкиот економски систем.

Jusqu'au milieu du XVIIIème siècle, la totalité des marchés portaient des noms turcs. De ces derniers, il ne reste que «Jemiš Pazar», «Pekmez Pazar» et «At-Pazar». Les noms macédoniens apparaissent au XIXème siècle ; cette donnée illustre la prise de contrôle de l'économie de la ville par la population chrétienne.

**Битолскиот безистен
Bezisten de Bitola**

En 1830, le système féodal de «timar-spahi» est aboli. Ceux qui jouissaient des timars et deszijamets¹⁴ sont mis en «retraite» de force. Cet acte illustre la tentative de l'Empire d'introduire un nouveau système économique.

¹⁴*Dans l'Empire ottoman, le timar était une concession foncière accordée aux cavaliers appelés «spahi», ces derniers étant tenus de fournir des contingents de soldats en cas de besoin. Les zijamets étaient aussi des concessions octroyées aux personnes «méritantes» de l'empire.*

Таа преодна реформа доведува до миграција на обесправеното селско население кон градовите, со брз пораст на населението во градот, што индиректно доведува до појава на колера во наредната година.

Во 1832 год. како пазарен ден во градот е одреден понеделник, по меѓусебна усогласеност на локалните верски конфесии. Во 1834 год. избива голем пожар во битолската чаршија, кој уништил околу 2000 згради. Архитектонски, објектите на дуќаните во чаршијата до првата половина на XIX век беа изградени воглавно од бондручна, дрвена, лесна конструкција, која практично го овозможи непреченото ширењето на пожарот.

Седиштето на румелискиот ејајот беше пренесено од Софија во Битола во 1835 год. и со тоа градот со бројно христијанско словенско население стана воен и административен центар за европска Турција, а од 60-те години седиште на Битолскиот Вилает.

Во 1836 година започнува иницијативата на градската управа, да се уредува кејот на реката Драгор, во рамките на градското подрачје. Развитокот на чаршијата во Битола е тесно поврзан со урбаниот развој на градот, а својот најголем процут го доживеа во XIX век, кога битолската чаршија е една од најголемите чаршии во тогашна Европска Турција, а напоредно и една од најубавите, така што и денешниот фрагмент од прочуената чаршија зборува за нејзиното значење во минатото.

Погледот врз изложените занаетчиски производи и луксузни стоки, жагорот од различни јазици на испомешаната толпа на луѓе од разни раси, го поттикнале познатиот англискиот сликар и патеписец Edvard Leer, при својата посета на Битола 1838г. да запише: "... Пазарите со луѓето преставуваат бескрајни каледоскопи на слики... Интерес и убавина во изобилство..."

Напоредно со занаетството и трговијата во градската чаршија се развиваше и угостителската дејност, со постоењето на многу анови, кои носеа различни имиња,

Mais cette réforme entraîne une forte migration des populations rurales opprimées vers la ville, une forte croissance démographique, et indirectement l'apparition du choléra l'année suivante.

Selon un accord passé entre les différentes communautés religieuses, le lundi fut choisi comme le jour du marché en 1832. En 1834, la čaršija fut ravagée par un terrible incendie qui détruisit près de 2.000 bâtiments. En effet, jusqu'au milieu du XIXème siècle, les échoppes de la čaršija étaient construites avec une charpente en bois, structure dans laquelle le feu se propage très rapidement.

En 1835, le siège de l'eyalet¹⁵ de Roumélie fut transféré de Sofia à Bitola, ce qui permit à la ville de devenir le principal centre administratif et militaire de la Turquie d'Europe, malgré la forte population chrétienne de la ville. A compter des années 1860, elle devint le siège du vilayet¹⁶.

En 1836, à l'initiative de l'administration locale, le quai de la rivière Dragor fut aménagé.

La čaršija connut une période florissante au XIXème siècle et elle était considérée comme le plus important et le plus beau des centres commerciaux de la Turquie d'Europe. Ce qui reste aujourd'hui de la čaršija laisse imaginer son importance passée. La multitude des produits artisanaux, des marchandises de luxe, les accents des cent langues de la ville, les diverses communautés qui vivaient dans la čaršija impressionnèrent le peintre anglais Edward Leer qui visita la cité en 1838. Il écrit: « ... Les marchés sont emplis d'une foule qui représente un kaléidoscope infini d'images... On trouve l'intérêt et la beauté en abondance... ». L'artisanat et le commerce avaient depuis longtemps favorisé le développement de restaurants, d'auberges et d'hôtels.

¹⁵ Eyalet: terme désignant une province dans le découpage administratif de l'empire ottoman (utilisé jusqu'au milieu du XIXème siècle)

¹⁶ Vilayet: ce terme remplacera 'eyalet' dans la seconde moitié du XIXème siècle pour désigner le mot 'province'

како Девеани, Пипер ан, Ингилиски ан, Кичевски ан и многу ахчилници на десниот брег на реката Драгор.

Атмосферата во Дембел чаршија, (делот на чаршијата на Булевар 1 Мај) кварталот на кафеани и чајдилници на брегот на реката Драгор, беше најубаво доловена со стиховите на познатата народна песна “ ...Битола, бабам Битола, таму се живот живее, таму се јаде, ем’пие...”

Во 1862-3 год. повторно избива голем пожар кој избувнал на просторот кај Јени амам и стигнал до Ат-Пазар и ја уништил практично целата чаршија, како и една третина од градот. Наредната година во Битола, повторно се појавува епидемија на колера, во градот кој брои околу 35 000 жители.

Според податоците од Битолските кадиски сиџили за првите четири децении од XIX век, се споменуваат дел од постојните еснафи: бакалски, лебарски, месарски, брашнарски, житарски, зарзаватчиски, ќурчиски, градежен (дулѓерски) еснаф, табациски, папучиски, мутавциски и сарациски еснаф.

Како одраз на индустриското капиталистичко производство и како први индустриски капацитети во Битола се спомнуваат шарлаганџилница со француски машини и пивара, во сопственост на претставништво на швајцарска фирма, кои активно не проработеа, додека мануфактурното производство постоеше во помал обем, на пазарот на полусвилени и свилени ткаенини.

Во 1873 год. е пуштена пругата Солун – Скопје, која во 1888г од. е поврзана до Белград, со што практично градот е поставен надвор од главните комунациски токови и во изменетата сообраќајна мрежа на Европа кон Балканот, Битола започнува да го губи своето значење. Трасата “Via Egnatia” која поминувала низ Битола и ги поврзувала Рим и Константинопол низ вековите, не е повеќе стратешки и економски актуелна, а најважната сообраќајница која ги поврзувала Битола и Солун ја губи својата функција, при воспоставувањето на новите приоритетни комуникациски правци кон Европа, Солун - Скопје - Белград.

Les caravansérails se multiplièrent: Deveani, Piper an, Ingiliski an, Kicevski an. Des auberges se développèrent aussi sur la rive droite de la rivière Dragor. L’atmosphère dans la Dembelčaršija (la partie de la čaršija se trouvant sur le boulevard du 1er mai), le quartier des auberges les salons de thé et les rives du Dragor, joliment dépeint dans les vers d’un célèbre chant populaire : « ... Bitola, babam Bitola, c’est là que la vie se vit, c’est là que l’on mange bien, et là que l’on boit bien... ». Selon les données des sidžili¹⁷ du cadi de Bitola, durant les quatre premières décennies du XIXème siècle, on trouvait en ville les corporations suivantes : épicier, boulanger, boucher, meunier, céréalier, maraîcher, peaussier, bâtisseur, tisserand, fabricant de chaussons et sellier. On trouvait une usine d’extraction d’huile dotée de machines françaises et une brasserie, propriété d’une société suisse ainsi que quelques fabriques de soie. Mais la production industrielle était encore limitée.

En 1862-1863, un nouvel incendie éclata près du hammam Jeni et atteignit l’At-Pazar, détruisant la quasi-totalité de la čaršija, ainsi qu’un tiers de la ville. L’année suivante, Bitola fut de nouveau touchée par une épidémie de choléra. La ville comptait à cette époque quelques 35.000 habitants.

En 1873, la ligne de chemin de fer Thessalonique – Skopje fut mise en circulation, elle fut reliée en 1888 à Belgrade, ce qui laissa Bitola en dehors d’un axe de communication important. La Via Egnatia, qui reliait Bitola à Rome et Constantinople perdit de son importance stratégique et économique face à l’axe Thessalonique - Skopje - Belgrade.

¹⁷ *Comptes-rendus rédigés par le cadi afin de rapporter de la situation du territoire sous son autorité.*

Битола крај XIXе/ почетокот на XXе
Bitola fin du XIXème / début du XXème siècle

Официјалната турска статистика од 1876 год. ги дава податоците за големината на битолската чаршија, во нејзините тогашни најдобри денови. Според статистиката, во Битола тогаш имало 1650 дуќани и 150 магази, а на целокупната територија на градот постоеле 50 анови, 37 воденици, 93 фурни, 10 кафеани, 5 ќерамидилници, 3 магацини за облека, 25 меани, 1 пошта, 15 аптеки и 5 складишта за петролеум.

Во тие години, од територијата на Македонија во западните европски земји се извезува претежно производи од житни култури, памук, волна, кожи и тутун, а увозот се сведува во најголема мера на производи од текстилната и метало-преработувачката индустрија. Со оглед дека градот е голем потрошувач на странските стоки, во 1894г. Битола поради транзитната трговија се поврзува со железничкиот правец кон Солун. Увозот на странските производи директно го загрозил локалното производство и занаети, што се рефлектирало на економската ситуација во градот, евидентирано од српскиот конзул, кој во извештај од истата година напоменува дека од Битолскиот санџак годишно се иселуваат 10 000 луѓе. Населението за да ја обезбеди својата егзистенција и како спас од неповолните услови на живот, масовно одело на печалба во соседните балкански држави, а во одредени случаи и во прекуокеанските земји.

Три години подоцна, по кажувањата на битолските занаетчии, од страна на Турците е подметнат пожар, во кој изгорел житниот пазар и преку 200 дуќани и работилници. Неколкуте уништувачки пожари кои го погодија градот и битолската чаршија, допринесоа да се донесе декрет во кој се наложи градба на објектите во масивен систем, изградба на цврсти "мазии" односно, дуќани ѕидани во масивен систем, од тули и камен со варов малтер.

Les statistiques ottomanes officielles de 1876 donnent des informations sur la taille de la çarşıja à son apogée. Il y avait à cette époque 1.650 échoppes et 150 entrepôts ; sur le territoire de la ville, on comptait 50 caravansérails, 37 moulins, 93 fournils, 10 cafés, 5 briqueteries, 3 magasins de vêtements, 25 auberges, 1 bureau de poste, 15 pharmacies et 5 dépôts de pétrole. A cette époque, on exportait depuis la Macédoine vers l'Europe des céréales, du coton, de la laine, des peaux et du tabac. On importait des produits textiles et des métaux transformés. La ville étant grande consommatrice de marchandises étrangères, Bitola fut donc connectée en 1894 à la ligne ferroviaire qui se dirigeait vers Thessalonique. L'importation de produits étrangers mit petit à petit les productions artisanales locales en danger, la situation économique de la ville déclina. En 1894, le consul serbe de la ville indiquait dans un rapport que 10.000 personnes avaient quitté le sandjak de Bitola en une année. Afin d'échapper à la misère, la population émigra vers les pays balkaniques voisins, voire dans les pays du Nouveau Monde.

Trois ans plus tard, selon les artisans de Bitola, les Ottomans allumèrent volontairement un incendie qui détruisit le marché aux céréales et plus de 200 échoppes et ateliers. Ces incendies poussèrent les autorités à adopter un décret ordonnant que les nouvelles constructions soient réalisées en pierre et en briques, avec un mortier de chaux.

*Геодетски приказ на дел од битолската чаршија во крај
XIXв/ почетокот на XXв.
Plan d'une partie de la čaršija de Bitola fin XIXème / début du
XXème siècle*

Објектите во Битола, временски датирани во периодот кој ја заокружува Македонската преродба, ги сублимираат тогашните локални градителски идеи и влијанијата на западната архитектура.

Граѓанскиот слој од муслиманско и христијанско население, ги одржува трговските врски со Европа и се школува низ прочуените европски универзитети, пренесувајќи ги напредните западни социјални и културни влијанија. Постепено доаѓа до етнички промени во градското јадро каде младата христијанска буржоазија настојува со градбата на репрезентавни објекти да го истакне својот општествен статус и се обидува да му парира на дотогаш привилегираното муслиманско население.

Растечкиот притисок за политички промени на европските сили врз империјата, чиј распад бил евидентен во корелација со надоаѓачките војни кои довеле до промени на границите и воспоставувањето на различни окупациони сили на делови од земјата која функционираше како целина, драстично влијаеле врз општествениот и економскиот живот во градот.

Со почетокот на XXв. настапуваат драматични историски промени на просторот на Македонија, за населението од овие краеве. Илинденското востание за ослободување на Македонија, кое започнало на 2 август 1903 година, најсилен замав и најцврста организациона структура имало во Битолскиот револуционерен округ. Ефектот на судирите во времето на Востанието бил карактеризиран со податокот, дека во регионот на Битолско биле изгорени 8646 куќи.

Les bâtiments de Bitola, datés de la période appelée la Renaissance macédonienne, mêlent tradition architecturale locale et influences occidentales. Les élites des communautés musulmanes et chrétiennes partent étudier dans les universités européennes et importent en Macédoine les évolutions sociales de l'Occident. La jeune bourgeoisie chrétienne cherche, par la construction de nouveaux bâtiments, à affirmer son nouveau statut social face à la population musulmane, jusqu'alors privilégiée.

Dès la fin du XIXème, les puissances européennes accentuèrent leur pression sur l'Empire ottoman, dont le déclin influe directement sur la vie sociale et économique de la ville. Le 2 août 1903 fut lancée l'insurrection d'Illinden. Le mouvement indépendantiste possédait des cercles de réflexion très puissants à Bitola. A la fin des affrontements, 8.646 maisons de la ville avaient été brûlées.

Malgré la fin de l'insurrection, des combats périodiques se poursuivirent contre les autorités ottomanes. Le 10 juin 1908 éclata dans l'Empire la Révolution Jeune-Turque. A la tête de ce mouvement, qui jette les bases de la Turquie moderne, se trouvent le vice-directeur de l'académie militaire de Bitola, Enver Bey, les cadets Džavid Bey et Sabedin Bey, le lieutenant colonel Teum Bey et le père de la Turquie moderne, Mustafa Kemal Atatürk.

Краток период по востанието, со одвивање на периодични борби со османлиската власт, кои никогаш фактички не престанале, на 10.06.1908 година, избувнала Младотурската револуција, во која историски градот Битола одиграл видна улога. На чело на движењето кое ја променило империјата и ги поставило темелите на современа Турција, стоеле вице директор на Битолската воена академија Енвер бег, битолските питомци Цавид Беј, Сабедин Бег, подполковникот Теум бег, Нијази бег и таткото на модерна Турција - Мустафа Кемал Ататурк.

Распаѓањето на Отоманската Империја, не обезбеди период на траен мир и можност за просперитет за развој во регионот, туку просторот на Македонија стана цел на апетитите од младите балкански државички. Во текот на Балканските војни 1912 -1913г. и посебно за време на Првата светска војна, фронтите и положаите на спротиставените војски беа речиси во самиот град.

При систематското и тотално разурнување на Битола од страна на завојуваните страни, се допринесе кон понатамошното општествено и економско пропаѓање на градот. Од секојдневните бомбардирања 1916-18 година, беа уништени огромен број на станбени објекти, како и повеќето од занаетчиски и трговски дуќани во чаршијата.

Со завршувањето на I С.В. територијата на Македонија е дефинитивно поделена помеѓу помеѓу балканските држави. Разурнатиот град Битола, наместо Монастир веќе во официјалната топонимија, го враќа словенското име на градот, кое се сочувало во општата локална употреба низ вековите. При поделбата, Битола припадна на новосодаденото Кралство СХС и од град - центар на Румелискиот вилает, по исцртувањето на новите граници, добива статус на провинциски град, со пресечени вековни комуникациски и економски врски.

Но, градот Битола, чаршијата како приказ на неговиот општествен и економски развој, низ своето опстојување низ вековите, повторно успева да преживее и да се прилагоди кон ново настанатите општествено економски услови.

L'effondrement de l'Empire ottoman ne permit cependant pas un retour à la paix et à la prospérité. Les jeunes Etats balkaniques en formation se disputèrent le territoire macédonien. Durant les guerres balkaniques de 1912-1913 et lors de la Première Guerre mondiale, les fronts et les positions des différents belligérants se croisaient parfois en ville.

*Градот Битола за време на I Светска војна.
Bitola lors de la première guerre mondiale*

La destruction systématique de Bitola par les combats contribue à la poursuite du déclin social et économique de la ville. Les bombardements de 1916-1918 détruisent un grand nombre de bâtiments, ainsi que la plupart des échoppes et des ateliers de la čaršija.

A la fin de la Première Guerre mondiale, le territoire de la Macédoine est partagé entre les pays balkaniques. La ville ottomane de Monastir reprend le nom slave de Bitola, utilisé dans la langue locale depuis des siècles. Lors du partage de la région, Bitola est attribuée au Royaume des Serbes, des Croates et des Slovènes. De capitale du vilayet de Roumélie, la ville est rétrogradée au rang de cité de province, et avec le découpage des nouvelles frontières, elle perd les liens économiques qui avaient fait sa richesse.

La ville de Bitola et sa čaršija, le cœur de la cité durant des siècles, réussissent pourtant à survivre et à s'adapter aux nouvelles conditions économiques et sociales.

Во почетокот на 20-те и 30-те години од XX век, физичката структура на битолската чаршија повторно се обновува, како и занаетите кои опстанале да функционираат во ново настанатата социо - економска ситуација.

Се обновуваат трговските, занаетчиските и угостителските објекти во комплексот на чаршијата. Сите овие промени неминовно доведоа до видоизменување на старата урбана структура на градот, неговите архитектонски одлики, посебно во неговото јадро, опфаќајќи ја и самата битолска чаршија. Тогаш во чаршијата постојат околу 1000 дуќани, 72 занаети и 1700 мајстори. Но економската криза во битолската чаршија се продуцира со гаснење на многу занаети и економско пропаѓање на дуќаните, како резултат на неприлагоденоста на битолските занаетчи кон новите форми на технолошко производство, нивната индивидуалност, застарениот начин на работа, како и неконкурентноста на уникатните производи со масовниот продор на индустриската стока.

Тој период на етаблирање, криза и прилагодување кон современите индустриски текови и функционирање на чаршијата може да се карактеризира како формиран циклус до II С.В.

После завршувањето на II С.В. и воспоставувањето на социјализмот, се дојде до длабока економска, социјална и културна преобразба. Како основа на новата државна економија, во Битола се изградени голем број на индустриски и производствени капацитети и се оформени развојни правци на современо земјоделско производство.

На тој начин, стопанскиот живот на градот, чија основа беше трговијата и некогаш мошне развиеното занаетчиство, концентрирани во неговата чаршија, сега се пренесуваат како нова форма на производство, надвор од градот, во плански организираната индустриска зона.

*Дел од битолската чаршија во почетокот на XXв.
Partie de la čaršija de Bitola au début du XXème siècle*

Au début des années 1920-1930, la structure du bâti se renouvelle, de nouveaux métiers se développent. Les bâtiments commerciaux, les ateliers et les restaurants sont rénovés. Ces changements entraînent inévitablement une modification de la structure urbaine de la ville. On dénombrait dans la čaršija à cette époque environ 1.000 échoppes, 72 corps de métiers et 1.700 artisans. Cependant, face à l'arrivée toujours plus importante de productions industrielles, beaucoup d'artisans disparaissent. Durant l'Entre-Deux-Guerres, la čaršija tente de s'adapter à ces nouveaux modes de production, sans toujours y parvenir.

A la fin de la Seconde Guerre mondiale, l'instauration du socialisme provoque une profonde transformation économique, sociale et culturelle. De nombreuses industries sont créées à Bitola, l'agriculture devient intensive. Le cœur économique de la ville, le commerce dans la čaršija, se déplace vers de nouvelles zones industrielles fondées à la périphérie de l'agglomération. Le noyau urbain conserve une certaine activité commerciale et reste le cœur social et politique de la cité, mais au sein de la čaršija, seul le marché aux produits agricoles garde le même dynamisme. Les artisanats traditionnels disparaissent presque complètement.

*Дел од битолската чаршија, околу сатот
(почетокот на XX в)
Laçaršija de Bitola près de la tour de l'horloge
(début du XXème siècle)*

Во тој период, опфатени со акт на национализација, дуќаните се даваат под закуп на разни трговски претпријатија и претставништва за магацини, канцеларии и други несоодветни функции и намени.

Непознавањето на вредностите на сопствената културно историска традиција и архитектонско наследство, провинцијализмот и недостатокот на морална етика на раководните структури, подржани и охрабрени од општествената пропаганда доведе до ситуација каде дел од дуќаните, како и цели блокови од чаршијата, беа рушени со непромислени политички одлуки и декрети. Во тој период е уништен делот на чаршијата околу Саат кулата, кој се сметаше и за една од нејзините најубави целини, како и поедини делови од блокови во комплексот на чаршијата.

Градското јадро ја задржа функцијата на центар на трговската дејност на градот и на неговиот општествен и јавен живот, меѓутоа чаршијата ја изгуби својата некогашна функција, додека единствено со несмален интензитет функционираа трговијата на пазарот за земјоделски производи. Традиционалните занаети, дефинирани како непродуктивна дејност не успеваат да издржат на пазарот и исчезнуваат скоро целосно како дејност во чаршијата.

*Дел од битолската чаршија, околу сатот
кој беше срушен
Partie de la čaršija de Bitola détruite autour
de la tour de l'horloge*

Les échoppes sont nationalisées et louées à des entreprises qui les transforment en bureaux ou en entrepôts. Pour ancrer le socialisme dans les esprits et sans doute aussi par ignorance de la valeur du patrimoine architectural de la ville, les autorités décident de détruire des blocs entiers de la čaršija. Un des plus beaux quartiers de la ville est détruit autour de la Saat Kula

Со Реш.бр.01-422/1 од 10.04.1967 година, издадено од Републичкиот завод за заштита на спомениците на културата – Скопје, Старата Битоолска чаршија е ставена под заштита на Законот со што во најголема мерка е спречено нејзиното понатамошно деградирање и уништување. Во 1976г. е основан Заводот за заштита на спомениците на културата, природните реткости, музеј и галерија - Битола, установа задолжена за заштита на културно - историското наследство на територијата на општина Битола.

Заводот за заштита на спомениците на културата и природните реткости ја изработува Секторската студија за културно - историско наследство на град Битола од 1978г. и подоцнежнo Ревизијата на Студијата од 1981г. чии пропозиции и регулатива се вградени во Генералните урбанистички планови на градот и ги поставува основите на заштита на недвижното наследство на градот.

Depuis 1978, cet institut étudie le patrimoine de la ville de Bitola. Depuis 1981, il est chargé de réviser les études antérieures, car de nouvelles réglementations ont été introduites dans le plan urbain, afin de protéger le patrimoine bâti de la ville.

Во Студијата, битолската чаршија е означена како Главна заштитена зона 3, дел од споменичката целина - Старо градско јадро на Битола. Во склопот на чаршијата се опфатени комплексот на џамијата “Хаџи Махмуд” односно “Хаџи беј” изградена во 1521/1522 год., двојниот амам “Дебој,” и Безистенот кој во пишуваните извори се споменува уште во XVII век, засведен со полуобличести сводови и се состои од неколку затворени улици во кои се распоредени 86 дуќани, комплексот Интифа, како и хотелот Солун кој претставува интегрален дел на чаршијата.

Grâce au décret n° 01-422/1, daté du 10 avril 1967, et publié par l’Institut pour la protection des monuments et de la culture, la čaršija de Bitola est mise sous la protection de la loi, ce qui permet de stopper les dégradations et les destructions. En 1976, l’Institut pour la protection des monuments, de la culture et des richesses naturelles est créé. Cette institution a pour charge la protection du patrimoine historique et culturel de la municipalité de Bitola.

Dans cette étude, la čaršija de Bitola est appelée «Principale Zone Protégée n°3», qui représente une partie de l’ensemble défini comme «Ancien noyau urbain de Bitola». Cet ensemble englobe la mosquée Hadji Mahmud (Hadji Bey), érigée en 1521-1522, le hammam double «Deboj», et le bezisten, déjà cité dans les archives du XVIIème siècle. Ce dernier possède des voûtes, avec des arcades en demi-cercles. Il est constitué de plusieurs rues fermées qui abritaient autrefois 86 échoppes, le complexe Intifa, ainsi que l’hôtel Solun.

Историските вредности на Старата чаршија се карактеризираат низ:

- археолошки локалитети
- монументални споменици
- урбанистички целини

Археолошки локалитети:

- “Дебој,”/Чифте/ амам е лоциран на темели на постар објект, (претпоставено) терми;
- Безистенот, / при реконструктивните зафати и санацијата е утврдено дека е лоциран на масивен фундамент од постар објект/;
- градското пазариште /кое при поставување на нова инфраструктура се евидентирани темелни остатоци во правец исток – запад од монументален објект/;
- комплексот на џамијата Хаџи Махмуд – беј /при археолошките истражувања откриени се материјални културни слоеви од средновековието/

Монументални споменици:

Во склоп на чаршијата се наоѓаат повеќе монументални споменици на културата, градени во различни временски периоди како: Безистенот, комплексот на џамијата Хаџи Махмуд - беј, односно Хаџи – беј и Дебојот.

Урбанистички целини:

Чаршијата како строго дефиниран економски центар ја сочинува споменичката целина, која е поделена на пет делови, третираны како урбанистички целини со специфична функција.

Како амбиентални целини се издвоени: комплексот на џамијата Хаџи - беј и делот од чаршијата “кај леблебициите”.

La čaršija possède plusieurs éléments à préserver :

- les sites archéologiques
- les monuments
- les ensembles urbains

Les sites archéologiques :

- Le hammam « Deboj/Čifte » est construit sur les fondations d’anciens thermes.
- Durant des travaux d’assainissement, on a découvert que le bezisten était situé sur les fondations d’un bâtiment plus ancien.
- On a trouvé les restes d’un bâtiment orienté est-ouest sous le marché de la ville.
- Des traces archéologiques du Moyen-Âge ont été découvertes sous le complexe de la mosquée Hadji Mahmud.

Les monuments:

Au sein de la čaršija, on trouve de nombreux monuments comme le bezisten, le complexe de la mosquée Hadji Mahmud bey (Hadji bey) et le Deboj.

Les ensembles urbains :

Le centre économique de la čaršija peut être traité comme cinq ensembles urbains différents, ayant des fonctions spécifiques.

Во наредниот период во втората половина од XX век, состојбата на економска стагнација и пропаѓање на чаршијата, поради нејзино нефункционирање во рамките на стопанскиот живот на градот, продолжува се до почетоците на 90-те години, кога со распаѓот на тогашната заедничка федеративна држава Југославија, се прекинува воспоставениот социјалистички државен систем.

Општествениот хаос кој ја зафати економијата, се одрази со целосно уништување на индустриските капацитети на градот.

Големите земјоделски претпријатија и индустриски комбинати во еден процес на криминална и политички исконструирани приватизација, допринесоа илјадници работници да останат без работа, кои беа условени и принудени својата егзистенција да ја бараат во зачетоците на малото и средно стопанство, искористувајќи ги преостанатите објекти во чаршијата за реализација на сопствената дејност. Во тој период, новите приватни лица се појавуваат во чаршијата како сопственици или корисници на постојните дуќани.

Битолската чаршија со релативно сочувани 700 објекти, распоредени во 30 улици, како можен економски вентил на реалната стапка на невработеност, започнува да профункционира со развојот на малите семејни фирми и дејности, и воедно како условна последица започнува да се ревитализира и да го обновува и сочувува својот амбиентален лик, адаптирајќи се кон новото време.

Дуќаните во чаршијата почнуваат полека да функционираат, меѓутоа со нови и видоизменети дејности, претежно од областа на угостителството и трговијата, со услужни занаети прилагодени кон барањето и потребите на времето.

Сепак, зафатите на реконструкција и санација врз објектите, изведувани од страна на сопствениците, во бројни случаи се реализираа без целосно почитување на законската регулатива, искористувајќи ја ограниченоста

Dans la seconde moitié du XXème siècle, la čaršija connaît une stagnation économique et un déclin, et ce, jusqu'au début des années 1990 et l'éclatement de la Yougoslavie. A cette époque, l'Etat s'effondre, les combinats industriels et les grandes entreprises agricoles sont systématiquement privatisés, sans prise en compte de leur capacité à supporter la concurrence internationale, ce qui provoque la destruction de milliers d'emplois. Les nouveaux chômeurs, contraints de trouver un moyen de subsistance, relancent l'activité de petites échoppes dans les bâtiments de la čaršija encore debout.

La čaršija de Bitola, qui compte aujourd'hui 700 bâtiments relativement conservés et répartis dans une trentaine de rues, est considérée comme une soupape économique lorsque que le taux de chômage augmente. De petites entreprises familiales-relancent leur activité, le čaršija se rénove et s'adapte à la modernité.

*Дел од битолската чаршија околу Атик џамија
(прва половина на XXв.) срушен
Partie aujourd'hui détruite de la čaršija de Bitola, autour de la
mosquée Atik (première moitié du XXème siècle)*

на надлежниот орган за заштита при спроведување на пропишаните заштитни услови, наследени од изминатиот период, како и во дел од непревземените навремени дејствија од градежната инспекција.

Битолската чаршија е елементарен дел од денешното историско јадро на градот, кое во минатото го дефинирала самиот поим – град, кој несомнено има своја голема вредност во својот досегашен развој, со претрпени чести промени, кои биле не секогаш инспирирани од локалната градителска традиција. Остатоците од материјалната и духовната култура што како наследство е сочувано во сегашноста е едно културно богатство кое недвосмислено зборува за општествените карактеристики на населението и своевиден белег на народите кои живееле и твореле на подрачјето на градот низ вековите.

Меѓутоа, како последица на одредени општествено-историски услови, во историското јадро на градот, врз чаршиите, како и врз самиот град, се вршени и континуирано се вршат интервенции со кои се нарушува воспоставената рамнотежа на објектите во просторот, се изменува автентичноста и грубо се менува историскиот амбиент. Во некои случаи, наметнатите интервенции имале пошироки размери и претставувале реална опасност за обезличување на историското градско јадро.

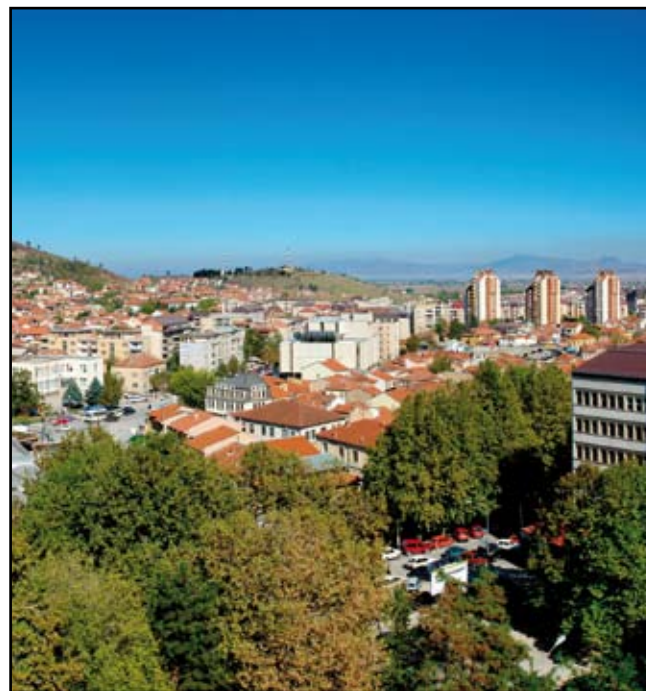
Амбиентот на битолската чаршија во XXI век го отсликува урбаниот концепт од минатото, низ развојот на градското ткиво со старите јадра на градовите - чаршиите, со бројни занаетчиски и трговски дуќани, како највпечатливиот сведок за општествено економските прилики и промени на еден град, меѓутоа е базичен елемент и можност за понатамошен адаптивен и постојан творечки потенцијал на градот.

Сочувувањето на културно историското наследство во Битола, воспоставува преодна врска со напастените собитија што се одвивале во одредена временска рамка на одреден простор и обезбедува природна корелација со развојните правци на општествените односи во урбаните зони, кои како синтетни параметри вградени во урбаните планови ќе ја дефинираат иднината на градот во наредниот период.

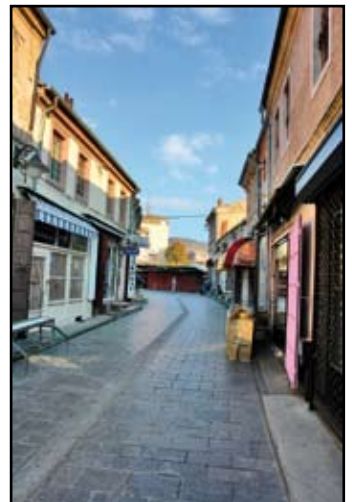
De nouveaux restaurants s'ouvrent dans les petites rues. Toutefois, les travaux d'assainissement et de reconstruction sont souvent entrepris au mépris de la législation et l'inspection des travaux n'est pas efficace.

La čaršija de Bitola est un élément fondamental du noyau historique de la cité, cet espace définissait même par le passé le concept de « ville ». Ces vestiges, aussi bien matériels que spirituels, constituent un trésor culturel qui raconte l'histoire des populations et des peuples qui ont vécu dans cette ville. Cependant, les interventions successives ont porté atteinte à l'équilibre des bâtiments et l'aspect de l'ensemble a été profondément modifié.

Au XXIème siècle, l'héritage architectural de la čaršija constitue une chance pour développer le potentiel créatif de la ville. Elle établit un lien entre le passé de la ville et de la région et les plans d'urbanisme du futur.

*Битолската чаршија денес
La čaršija de Bitola aujourd'hui*

СТАРА БИТОЛСКА ЧАРШИЈА

УРБАНО АРХИТЕКТОНСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ

LE VIEUX BAZAR DE BITOLA

CARACTÉRISTIQUES ARCHITECTURALES ET URBAINES

Урбано архитектонските карактеристики на објектите во старата битолска чаршија низ процесот на идентификација на културното наследство се анализирани во склоп со историско стилските особености на градската профана архитектура, со оглед дека чаршијата низ урбаниот развој на градскиот комплекс, како содржински елемент го формирала постоечкото градско јадро.

Во одредени периоди, чаршијата била дел од централното градско подрачје, односно ја дефинирала самата градска населба чиј степен на функционирање го одредувал развојот или стагнацијата на целината, како сегмент кој со своите морфолошки промени влијаел на физичката структура на градот.

Низ градителските етапи во урбаниот амбиент на чаршијата се препознаваат наследени градителски концепти кои се аплицираат во просторната и функционалната организација на објектите, со употребата на одредените материјали и конструктивните системи, како текстура и компоненти кои ја формирале историската целина на чаршијата.

Durant le développement du centre urbain, la čaršija a toujours formé un ensemble cohérent au cœur de la ville. Par ses modifications morphologiques, elle a influencé la structure physique de la cité. La čaršija a été édiflée par étapes, on recon- nait donc différents héritages architecturaux, employant des matériaux de construction variés.

Les premières informations disponibles sur la vie en milieu urbain dans la région de Bitola, au sein de naselba¹ organisées, datent du IVème siècle avant J.C. A cette époque, des marchés se forment le long des routes commerciales les plus importantes, l'artisanat se développe pour créer des naselba urbaines.

Dans la tradition antique, le coeur de la naselba était occupé par l'agora ou le forum, qui rassemblait l'essentiel de la vie publique, culturelle et politique. Grâce au site archéologique de Heracléa Lyncestis, situé à la périphérie sud de Bitola, il est possible de comprendre comment étaient édiflés les bâtiments et quels étaient les matériaux utilisés à l'époque.

¹ *naselba* : selon l'époque, colonie, bourg, agglomération, ville, quartier...

Во сочувваните објекти и блоковите во чаршијата, се одсликуваат разновидните архитектонски модификации и вариетети на градителската традиција, во процесот на создавање на градското ткиво низ вековите.

Најраните сознанија на градскиот начин на живеење во битолското подрачје како организирана населба се датираат во IV век пр.н.е. Со формирање на пазариштата во населбите низ кои минувале поголемите и поважните трговски патишта се создавале услови за развојот на занаетчиството со потенцијал и капацитет на создавање на типична градска населба.

Во античката традиција урбаните формации на центар на населбата, произлегуваат од зачетоците на агората или форумот, средиште на севкупниот јавен, културен и политички живот. Од сочувваните и откриени делови на археолошкиот локалитет Хераклеа Линкестис, лоциран на јужниот дел на предградието на градот Битола, се евидентира начинот на изведба на објектите и употребените градежни материјали.

Индивидуалните профани објекти, прилагодени кон локациските услови на теренот се изградени од страна на локалните мајстори од истиот материјал, но со послаб квалитет, со употреба на камен, тула и дрво, употреба на ќерпич, со врзно средство од малтер составен со земјени примеси и вар, појачан со органски влакна.

На локалитетот се пронајдени остатоци од градби од монументални јавни објекти и дел со придружни профани објекти, карактеризирани како станбени и деловни објекти, односно станбено – деловни објекти од периодот на доцна антика. Од сочувваните градби се дефинира изведбата на монументалните објекти од страна на стручни градители, со камен и тула, со употреба на квалитен варов малтер како врзно средство.

Sur ce site, on a découvert des vestiges de bâtiments publics monumentaux, ainsi que des édifices profanes comme des habitations ou des commerces de l'Antiquité tardive. A partir des bâtiments préservés, il a été possible de définir comment ont été exécutés ces édifices, avec des pierres ou des briques. Un mortier de qualité à base de chaux était aussi utilisé.

За разлика од монументалните градби кои се слободно поставени на локацијата, со импозантен габарит и висини, станбено – деловните објекти се збиени, групирани во низ, најчесто со катност од приземје или приземје и кат, со дрвена меѓукатна конструкција.

Функционалната организацијата на објектите е изведена со прилагоден деловен - занаетчиски или услужен простор во приземјето и станбен дел на катот.

Таквиот тип на просторна организација на збиени објекти во низ кои ја формираат уличната фасада на блоковите во чаршијата, како и начинот на функционалната организацијата се среќава и денес во урбаната структура на старата битолска чаршија.

Во периодот на средновековието, структурата на населбата се идентификува со утврден дел на стратешка позиција и подградска населба “варош”, во која се одвивал секојдневниот живот и која го имала пазарот на производи во близина на населбата.

Les bâtiments profanes sont adaptés aux conditions du terrain, ils ont été construits par des maîtres d'œuvre de la région, avec les mêmes matériaux que ceux des bâtiments publics, mais d'une qualité inférieure: de la pierre, des briques – cuites ou non, du bois, ainsi qu'un mortier à base de terre et de chaux renforcé par des fibres organiques.

A la différence des bâtiments monumentaux, disposés librement sur le site, les habitations et les commerces sont groupés et alignés; ils comprennent le plus souvent un rez-de-chaussée ou un rez-de-chaussée avec un étage, un entresol construit en bois.

Le rez-de-chaussée était consacré au commerce et à l'artisanat et l'étage à l'habitation. Les rangées de bâtiments formaient la façade des rues et constituaient des îlots. Cette organisation se retrouve encore aujourd'hui dans la structure urbaine de la čaršija de Bitola.

Au Moyen-Âge, la structure de la naselba était déterminée par une position stratégique déterminante, ainsi que par une agglomération suburbaine « Varosh ». C'est là que se déroulait la vie quotidienne. Elle possédait un marché à proximité.

Пазар на земјоделски производи Le marché aux produits agricoles

Трговијата – размената се одвивала на отворено, на простор – пазариште определено за таа намена. Традицијата на трговија со производи на определени простори на отворени пазаришта, бил сочувван во рамките на старата чаршија со постоењето на некогашните определени делови (чаршии) – продажни простори до XIX век на кои се вршеше продажба на одредена стока или суровина. Од сите пазари на отворено во рамките на старата битолска чаршија, денес единствено функционира трговијата на пазарот за земјоделски производи.

Le commerce et les échanges se faisaient dans un marché à ciel ouvert. Jusqu'au XIXème siècle, il existait dans la čaršija des espaces réservés au commerce. Aujourd'hui, le seul marché ouvert qui subsiste est celui des produits agricoles.

Средновековниот град Битола, како населба под тоа име е основан од Словените по нивното доселување на позиција на доминантниот северен рид над градот е лоциран на археолошкиот локалитет Кале, обиколен со палисаден бедем и длабок рововски опкоп.

При археолошките истражувања со прекин од 1978 г. до 2005 г. во населбата се пронајдени остатоци од градби за кои како материјал се користело дрво, камен и плет, од што се заклучува дека објектите биле воглавно градени од дрво. Од овие објекти единствени се сочувани темелните подзидоци, како единствени сведоштва за нивното постоење.

Единствена градба на локалитетот изведена од цврст материјал, од камен и тула во варов малтер е монументалната катедрална црква од X/XI век.

Според археолошките сознанија, населението на северниот дел од реката Драгор, во подградието, живеело во надземни дрвени куќи, во објекти кои имале полуподземен дел, користен за складирање на намирници и надземен дел во кој се одвивал престојот и живеењето. Објектите биле со скромни димензии, изведени од дрвена конструкција, врз подзидоци од камен, со ќерпич или бондручна конструкција.

Вратничка за визба на дуќан Porte de la cave d'une échoppe

Овој тип на организација на соодветен простор за складирање на производите во полуподземен дел, ја препознаваме при планирањето на денешните објекти, каде постоењето на визбени простории е речиси задолжително, додека во објектите на старата битолска чаршија, визбите со ниска таваница (160-180см.) се користат како складишен простор.

Ces sous-sols sont encore visibles aujourd'hui. Cet espace est quasi indispensable dans la čaršija de Bitola : ces sous-sols à plafonds bas (160-180cm) sont utilisés comme lieu de stockage.

La ville médiévale de Bitola, fut appelée naselba par les Slaves qui la fondèrent lors de leur installation sur la colline qui surplombe la ville au nord, sur le site archéologique de Kale. La cité était entourée de remparts et de fossés profonds. Durant les fouilles, qui ont été interrompues entre 1978 et 2005, on a découvert des vestiges de bâtiments en bois et en pierre.

Les bâtisseurs utilisaient aussi la technique du plessage, ce qui permet de conclure que les édifices étaient construits majoritairement en bois. Seules les fondations des constructions ont pu être conservées. Le seul bâtiment du site comprenant de la pierre, des briques et du mortier à la chaux est la grande cathédrale des X-XIème siècles.

D'après les études archéologiques, les habitants, au nord de la rivière Dragor, en périphérie, vivaient dans des habitations de plein pied construites en bois. Le sous-sol des maisons permettait le stockage des vivres, la vie quotidienne se déroulait dans la partie surélevée du bâtiment. Ces habitations étaient de dimensions modestes, elles étaient construites en bois sur des fondations en pierre. Elles comprenaient également des briques non cuites, ou une ossature en bois.

Влезовите на визбите во дуќаните во чаршијата се најчесто со отвор во подот на дуќанот или во поретките случаи кога нивото на дуќанот е повисоко од тротоарот на улицата и може да се обезбеди директен влез од улицата.

Урбаниот развој на постојната битолска чаршија, низ анализа на сочуваниот сегмент од градителското наследство во градот, може да се дефинира како втемелени основи врз една линеарна оска во правецот исток – запад, односно по главната сообраќајница која го следела денешниот, патен правец од Прилеп кон Охрид, во подножјето на лоцираниот утврден средновековен словенски град, од северната страна на р. Драгор. Кон таа комуникациска линија, од југ, по самиот Широок сокак, во самиот градски центар се вкрстува друга исто толку важна наследена сообраќајница од правецот на Грција, низ византиското градско ткиво, по видоизменетата траса на Via Egnatia, што постепено се овозможи логична трансформација на линеарната урбана схема кон понатамошна развојна типологија во Y форма на чаршијата.

Вкрстувањето на тие две сообраќајници го лоцира градското јадро и воедно ја образлага геостратешката позиција на градот, позициониран низ вековите како клучна точка за освојувачите на овие простори. Околу тој градски центар, кој се препознава и денес, на пресекот на двата комуникациски правци се развива постојната чаршија и зачетоците на урбаниот центар на денешниот град Битола.

Периодот на настанувањето и формирањето на урбаната структура на тој простор е несомнено поврзана со моментот на утврдување на крстосницата на артеријалните сообраќајници, со насоки условени со постојниот тек на р. Драгор.

Les entrées des caves des échoppes de la čaršija sont souvent aménagées dans le sol du magasin. Dans certains cas plus rares, quand celui-ci est surélevé par rapport au trottoir, un accès est percé directement depuis la rue.

La čaršija de Bitola s'est développée selon un axe est-ouest. L'artère principale suit aujourd'hui la route qui mène de Prilep à Ohrid, aux pieds du site de l'ancienne ville médiévale fortifiée, au nord de la rivière Dragor. Cette voie de communication, lorsque l'on vient du sud en longeant le Širok Sokak², croise un autre axe de communication tout aussi important, et qui se dirige vers la Grèce, à travers le tissu urbain byzantin. A cet endroit, le tracé de la Via Egnatia a été modifié, le plan linéaire de la čaršija a évolué pour former un ensemble urbain organisé en Y. Le croisement de ces deux routes permet la localisation du noyau urbain. Il détermine aussi la position géostratégique de la ville et le point le plus important à contrôler pour les envahisseurs qui se sont succédés durant des siècles dans la région.

Autour de ce centre, ainsi localisé au croisement des deux voies de communication, la čaršija s'est progressivement développée, pour finalement devenir le centre urbain de l'actuelle Bitola. Cette structure urbaine est certainement apparue au moment où l'emplacement du croisement des rues principales a été déterminé, en suivant le cours de la rivière Dragor.

Les bâtiments ont été construits le long de ces rues principales. Cette structure urbaine, qui date de la fondation de la ville, a déterminé l'évolution de la cité. Les bâtiments existants ont été construits sur les vestiges de fondations plus anciennes, ce que confirment les fouilles archéologiques effectuées lors de travaux récents. La structure physique de la ville s'est donc mise en place progressivement. Les bâtiments étaient construits sur des parcelles aménagées qui constituaient des îlots indépendants. Cette organisation était aussi conditionnée par la configuration du terrain et par les rues déjà existantes. Les îlots ont donc cloisonné l'espace entre l'axe Y et les routes parallèles à l'axe est-ouest, formant progressivement la structure actuelle de la čaršija.

² Širok Sokak : une large ruelle. Ce nom est utilisé pour désigner l'allée piétonne du centre de Bitola, où les habitants aiment se promener.

По ободот на тие главни улици се групираа линиски објектите кои би можеле да се датираат како најстари остатоци од периодот на создавањето на градот, односно би можело да се претпостави дека постојната, урбана структура лоцирана на таа линија е позиционирана врз темелни остатоци на постари објекти, претпоставка која се потврди со случајните наоди и археолошки сондирања при ископи и со градежните зафати на инфраструктурата.

Со постепеното формирање на физичката структура на градскиот центар, се градеа објектите на локациски прилагодените парцели и континуирано се создаваат прото-блокови, кои тежнеа кон сопствено обликување, условени според теренската конфигурација и ограничени според формираните улици. Блоквите во прво време, започнуваа да го затвораат просторот меѓу У оската на чаршијата, односно паралелните линиски сообраќајници во правец исток-запад, постепено формирајќи ја денешната, постојна мрежеста структура на чаршијата.

Концептот на битолската чаршија, во себе ги содржи сите последователни, урбани форми на развој. Образувањето на битолската чаршија започнува низ првичната линеарна шема, базирана во меѓусебна зависност од населеноста на одреден простор и формираните комуникациски линии, определени со течението на реката. Поради самата геоморфолошка местоположба на населбата и комуникациските компоненти, во директна корелација се реализира постепено преод на линиската оска на градот во Y форма на образување на тогашниот, градски центар.

Постепено, со развојот на градското јадро и самиот град, се граделе објекти, на помали парцели, со поголема густина и максимална искористеност на просторот. Улиците се формирале по локациски прилагодените правци, дефинирани со последователното затворање на урбаните блокови, ориентирани кон главните комуникациски правци, формирајќи мрежеста структура на чаршијата, односно моноцентрично градско јадро.

La čaršija de Bitola intègre toutes les formes du développement urbain. A l'origine, elle possédait une organisation linéaire, basée sur l'importance des voies de communication, déterminées par le cours de la rivière. En raison de la géomorphologie du site de cette naselba et des voies de communication, l'axe linéaire se transforme en Y pour former le centre ville de l'époque. Avec le développement de la ville et l'augmentation de la population, les bâtiments sont construits sur des parcelles de plus en plus petites, pour exploiter l'espace de façon maximale. Les rues adoptent des sens de circulation bien précis, définis en fonction des voies de communications principales, ce qui forme un noyau étroit. En pratique, cela signifie que la croissance de la ville était conditionnée au développement de la čaršija, qui était elle-même un centre-ville déjà dense.

La čaršija a constitué un espace central durant des siècles, elle était composée de deux éléments : un marché à ciel ouvert comprenant également des bâtiments fermés et des échoppes qui abritaient les ateliers des artisans, les commerces et les services. Cette matrice fonctionnelle typique de toutes les čaršija est aujourd'hui reconnaissable dans celle de Bitola. Près de la čaršija et des marchés se développaient aussi des lieux de culte autour desquels se formaient des places et des espaces publics. Certains corps de métiers se regroupaient à l'intersection des rues ou dans certains quartiers facilement identifiables. Les premiers métiers à se développer furent ceux qui servaient les besoins commerciaux ou stratégiques de l'Etat. Plus tard, avec le développement de l'agglomération, sont apparus d'autres services répondant aux besoins de la population. La croissance de la ville était liée à celle de la čaršija.

Практично, растот на градот бил условен со развојот на градската чаршија, која самата по себе била концепиран градски центар.

Комплексот на чаршијата во тој централен простор се сочувал низ вековите како физичка структура од две компоненти: урбана површина на организиран пазар на отворено и дел со полуотворени, односно затворени објекти - дуќани, во кои се одвивала одредена занаетчиска, трговска или услужна дејност. Тоа е типична функционална матрица, која и денес се препознава во организационата структура на старата битолска чаршија.

Во близина на просторот на чаршијата и пазарите постоеле сакрални објекти околу кои се оформувале централни јавни површини - плоштади, на пресекот на повеќе улици или препознатливо, урбано место околу кое се групирале одредени занаети. На почетокот како први се развиле занаетите кои служеле претежно за трговски и стратешки државни потреби, а во понатамошниот развојот на населбата, бројот и видот на занаетите се повеќе се зголемувал, задоволувајќи ги потребите на месното население. Растењето на градот било прополниционално поврзано со растот на чаршијата.

Со самиот развој на населбата, се граделе и монументални, јавни објекти од профан карактер за потребите на населението, лоцирани на комуникациските петна.

Јавните објекти, како и позначајните и побогати репрезентативни градби биле градени исклучиво во масивен систем, со цврст материјал, додека просечните профани, индивидуални објекти најчесто се изведувале со комбинација на масивен систем во делот на приземјето и бондручна (скелетна) конструкција на катот. Преплетот на двете урбани форми допринел несомнено до поделба и во начинот на градба во зависност од значењето на градбите.

Средновековниот град паднал во 1382/83г. под турска власт. Покрај преостанатото автохтоно христијанско население, поради стратешката положба на градот,

Avec le développement de la naselba, furent construits des bâtiments publics monumentaux à caractère profane pour les besoins de la population. Ils se situaient aux carrefours des voies de communication. Les bâtiments publics, ainsi que les édifices les plus importants et les plus riches étaient construits exclusivement avec des matériaux solides. Les bâtiments individuels plus modestes possédaient un rez-de-chaussée en dur et une ossature en bois pour l'étage. On pouvait donc observer un enchevêtrement de deux types de bâtiments, en fonction de l'importance des édifices.

La ville médiévale de Bitola tomba aux mains des Ottomans en 1382-1383. Aux côtés des populations autochtones chrétiennes, s'installèrent progressivement des populations turques dans le centre urbain, à proximité de la rivière Dragor, ce qui change la configuration communautaire de la naselba. Peu à peu, la structure confessionnelle se modifie ce qui, conformément aux exigences religieuses, transforme la forme du tissu urbain. La čaršija de Bitola, en raison de la présence ottomane durant des siècles, peut être défini comme orientale, caractéristique qui se retrouve dans l'organisation médiévale traditionnelle des villes des Balkans sous l'Empire ottoman : un noyau urbain constitué d'un lieu de culte (la mosquée), un espace profane, la naselba et le marché.

постепено се доселува турското население во централниот дел на наследеното градско јадро покрај реката Драгор, менувајќи ја етничката конфигурација на населбата.

Со тоа се менува постапно и верската структура на населението, што согласно верските барања и потреби, ја видоизменува и и урбаната форма на градското ткиво. Урбанистичкиот концепт на чаршијата на Битола, со оглед на тогашниот османлискиот карактер на градот кој се развивал низ вековите, може да се категоризира во типот на ориенталниот урбанизам, како типична средновековна организација во градовите на Балканот, реализирана во Империјата, одредена со класичен урбан зачеток: сакрален објект – џамија, и профан дел - населба и пазар.

Најстариот дел на градот од XV век во Битола, повторно може да се лоцира околу најстарите исламски сакрални објекти, кои го детерминираа градското јадро. Во 1434г. е изградена Атик џамија (Сункур Чауш џамија) во Битола, врз основите на христијански сакрален објект, како прва џамија на Балканот, која подоцнежнo е срушена во периодот на социјалистичката урбана станбена градба.

На просторот околу џамијата се изградиле првите службени и јавни објекти како текиите, медресите, ановите, амамите, имарети и друго. Склопот на јавните религиозни објекти заедно со чаршијата, во својот амбиент ги имплементирал ориенталните и наследени византиски урбани концепти на градовите во рамките на една империја. Низ целиот град во тој период се спроведувала канализација и водовод, а улиците биле калдрмисани со облутци, додека поважните градски сообраќајници биле поплочени со гранитни коцки.

Околу центарот на градот - чаршијата, користејќи ја ориентацијата, комуникациските врски и конфигурацијата на теренот, постепено се групираат и развиваат маалите, станбените делови на градот со посебни имиња, издвоени според етничка (верска) припадност, со засебна урбана структура, со свои малски чешми, фурни и други јавни или религиозни објекти.

La partie la plus ancienne de la ville du XVème siècle se situe aux alentours des lieux de cultes musulmans qui déterminaient le noyau urbain. En 1434, la mosquée Atik (Sunkur Čauš Džamija) fut érigée à Bitola sur les vestiges d'un lieu de culte chrétien. Première mosquée des Balkans, elle fut détruite à la période yougoslave pour construire des quartiers résidentiels. Autour de la mosquée, furent érigés les premiers bâtiments administratifs et publics (tékés³, medersas, hans, hammams, imarets, etc.).

La construction de bâtiments religieux dans la čaršija répond aux concepts urbains orientaux et byzantins. A cette époque, toute la ville était en travaux : installation d'un système de canalisations, pavage des rues avec de gros galets, ou, pour les artères principales avec des blocs de granit. Autour du centre-ville et de la čaršija, en fonction des axes de communication et de la configuration du terrain, se développèrent des mahala, des quartiers résidentiels organisés selon l'appartenance religieuse des habitants. Chaque quartier adopte une structure urbaine particulière et possède ses propres fontaines, ses propres fournils et autres bâtiments publics ou religieux.

³ Téké : lieu de culte derviche / han : caravansérail / imaret : sorte de « cantine publique » pour les étudiants et les pauvres.

Битола во XV век била најразвиен и важен османлиски трговски центар за југозападниот дел на Балканскиот Полуостров со градежен фонд од 3000 куќи, 900 продавници, 40 гостилници, голем број на џамии, неколку поскумни цркви. Османлискиот карактер на градот се задржал до XVIII/XIX век, со типични урбани карактеристики на ориенталните градови од империјата, со елементи кои непосредно ги дефинирале и архитектонските стилови применети при градбата на објектите. Со оглед дека градбите се изведувале во духот на наследената вештина, со присутноста на локалниот материјал и локалната градителска традиција, доаѓа до комбинација на градителските техники и употреба на локални материјали, со што се оформува типичен модел на градба на индивидуалните објекти, задржан како архитектонско наследство до крајот на XIX век на ова подрачје.

Балканската индивидуална куќа како градителски концепт во Битола, се карактеризира со канатна, дрвена, бондручна конструкција, со изведбени варијанти на муслиманска и христијанска куќа, заснована на конструктивни и стилски особености кои се одраз на долгогодишната традиција и искуство на подрачјето на Отоманската империја.

Основниот материјал за градење на објектите биле каменот, ќерпичот, или печената тула и дрвото, со врзно средство од малтер од вар, малтер од земја, црвеница или со нивна комбинација, со зајакната структура со примеси на органски влакна. Темелите, сокалот и помасивните конструктивни ѕидови во приземјето обично се изведени од камен во масивен систем, цврст материјал издржлив на атмосферските влијанија, додека на повисоките нивоа како материјал се користи ќерпич или тула, или градба во мешовит систем, додека катот е изведен во дрвена скелетна конструкција исполнета со ќерпич или плитар, обложена со дрвени летви од двете страни заедно со малтерот.

Au XVème siècle, Bitola était le centre commercial le plus développé et le plus important de l'Empire ottoman de la péninsule balkanique. La ville comptait 3.000 maisons, 900 magasins, 40 tavernes, un grand nombre de mosquées et quelques modestes églises. Le caractère ottoman de la ville a subsisté jusqu'aux XVIIIème/XIXème siècles. Les bâtiments respectaient les caractéristiques typiques des villes impériales orientales. Mais ces derniers étaient aussi le fruit d'un savoir-faire local qui s'adaptait aux matériaux locaux. La combinaison de ces deux influences (techniques de construction et utilisation de matériaux locaux) a donné un mode de construction qui s'est maintenu dans la région jusqu'à la fin du XIXème siècle.

La maison individuelle typique des Balkans se caractérisait à Bitola par une ossature et des ventaux en bois. Certaines variantes structurelles ou stylistiques pouvaient apparaître selon s'il s'agissait d'une maison musulmane ou chrétienne. Les matériaux de base étaient la pierre, la brique de terre crue, la brique de terre cuite, le bois, des mortiers à base de chaux et de terre, de l'argile pure ou mélangée, et des fibres organiques pour renforcer la structure. Les fondations, le socle et les murs porteurs du rez-de-chaussée étaient généralement élevés en pierre, alors qu'aux niveaux supérieurs, on utilisait la brique en terre crue, la brique cuite, ou un système mixte. À l'étage, on élaborait une charpente en bois que l'on comblait avec des briques de terre crue que l'on recouvrait des deux côtés par des lattes de bois fixés avec du mortier. Les constructions dont l'ossature est en bois, de même que les entresols et les planchers, sont légères, élastiques, adaptées aux risques sismiques. La toiture était en bois, légèrement inclinée, et couverte de tuiles demi-circulaires, technique appliquée dans la région depuis l'Antiquité.

За таваниците се користи подлога од трска, врз која се нанесува малтер. Скелетната бондручна конструкција во комбинација со меѓукатните дрвени конструкции со изведени подови од штици, со исполна со изолационен слој, е статички лесна и еластична, погодна од сеизмички аспект. Кровната конструкција на објектите е дрвена, со блага косина и нагиб, покриена со полуобличасти керамиди, применувани на овие простори од антиката.

Во тој период во градот Битола, индивидуалните објекти, карактеризирани како балканска (индивидуална куќа), според намената и функционалниот простор се делат во 3 типа на профани објекти:

- Станбени објекти (куќи);
- Станбено – деловни објекти (куќи со дуќан);
- Деловни објекти (дуќани, анови, магази исл.);

*Станбен објект од XIX век
Bâtiment résidentiel du XIXème siècle*

• **Станбените објекти**, користени исклучиво да ги задоволат потребите за живеење и престој, во Битола во тој период, воглавно се граделе според два основни плана на просторна организација: симетричен план - со правоаголна основа со попречен хол-салон и простории од двете страни, со два еркерни испади на катот над улицата; и асиметричен план со продолжен периферен трем на кој се надоврзуваат станбените простории во низ.

A cette époque, dans la ville de Bitola, les bâtiments individuels appelés « maisons individuelles balkaniques », se divisaient, selon l'usage et la fonctionnalité de l'espace, en 3 types de bâtiments profanes :

- Les bâtiments résidentiels (maisons)
- Les bâtiments résidentiels et commerciaux (maisons et magasins)
- Les bâtiments commerciaux (magasins, caravansérails, entrepôts, etc.)

• **Les bâtiments résidentiels étaient** essentiellement construits à cette époque, selon deux plans distincts. Le premier se caractérisait par une organisation symétrique, avec une base rectangulaire, un couloir/salon transversal et des pièces disposées de part et d'autres avec, à l'étage, deux oriels surplombant la rue. Le second plan est asymétrique avec un vestibule prolongé par des pièces résidentielles en enfilade.

Изборот на применетиот план најчесто зависел од затекнатите локациски услови на парцелата. Станбените објекти, најчесто биле во две нивоа, визба и приземје, сутерен и приземје или приземје и кат, со визбени простории, во зависност од изведбата на објектот.

Le choix du plan dépendait le plus souvent des conditions du site et de la parcelle. Les habitations s'élevaient la plupart du temps sur deux niveaux : une cave et un rez-de-chaussée, ou un rez-de-chaussée et un étage avec un espace au sous-sol, selon la conception du bâtiment.

*Станбено – деловен објект
(крај XIX почеток XXвек) - чаршија
Bâtiment résidentiel et commercial
(fin XIXème, début du XXème siècle)*

- **Станбено - деловни објекти** се објекти кои во габаритот за потребите на сопствениците организационо биле изведени да извршуваат две функции: станбена и деловна и најчесто таа поделба била реализирана по вертикала. Додека приземјето во станбените објекти функционираше како утилитарен, економски дел на објектот, со организација на катот за живеење, во станбено - деловните објекти од приземје и кат, во приземјето бил организиран деловниот простор за обавување на дејноста и станбени простории за живеење на катот. Во чаршијата се среќава и преодна варијанта на објекти кои имале функционална организација како станбено деловни, но подоцнежнo биле адаптирани со чиста деловна, за комерцијална дејност, со приземје како деловен простор, а на катот најчесто се изработуваат или чуваат производите и материјалите.

- **Les bâtiments résidentiels et commerciaux** étaient conçus et organisés conformément aux besoins des propriétaires avec la fonction commerciale en bas et l'habitat à l'étage. Dans la čaršija, certains bâtiments ont pu prendre uniquement une fonction commerciale et l'étage sert soit d'atelier soit d'entrepôt. La čaršija étant une zone de commerce et de production artisanale, seuls certains bâtiments servaient d'habitation. A la différence des résidences individuelles qui s'orientaient en fonction de l'exposition au soleil, avec le balcon à l'étage côté cour, les magasins dans la čaršija étaient placés directement sur la rue. Les vitrines étaient orientées côté rue pour permettre la présentation et la vente des marchandises.

Со оглед дека чаршијата преставувала градска зона на трговија и занаетчиско производство, катот на објектите во чаршијата, само во одделни објекти бил користен за живеење, со што објектот би се типизирал како станбено деловен во својата намена. За разлика од станбените индивидуални објекти кои се позиционирале спрема сончевата страна, со чардак на катот кон страната на дворот, индивидуалните дуќани во чаршијата по правило се директно поставени на улица, формирајќи ја со видното платно уличната фасада, ориентирани кон улицата со својот излог, каде примарно се конципира објектот, да се овозможи излагање и продавање на стоката.

*Деловен објект (XIX век) - чаршија
Bâtiment commercial (XIXème siècle) – čaršija*

- **Индивидуалните деловни објекти** во чаршијата, изведени во ограничена парцела, со затекнати локациски услови, според барањата и капацитетот на инвеститорот, при градбата го искористувале оптимумот на можностите за вршење на дејноста. Најважен при планирањето на градбата бил просторот во кој се давала услугата, односно вршело производството или трговијата, делот на објектот во кој купецот ја согледувал понудата на робата. Дуќаните најчесто биле со ниска визба, приземни (високо приземје) или на нивоа од визба, приземје и кат.

Со скапата стока најчесто се тргувало во просторот на затворените објекти, магациите (мазиите) и безистените, каде безбедноста и заштитата на лугето и производите биле на повисоко ниво. Тие објекти биле градени исклучиво во масивен систем, со камен и тула со варов малтер, со мали прозорци заштитени со решетки од ковано железо и масивни порти, кои ги затварале влезовите на објектите, налик на мали тврдини.

Во XV век биле изградени Бујук-безистен, (голем безистен) и Чучук-безистен (мал безистен).

- **Les bâtiments commerciaux** de la čaršija, construits sur des parcelles bien définies, en fonction des demandes et des capacités de l'investisseur, cherchaient au maximum à s'adapter à la future activité. Le plus important était de déterminer quel espace allait être destiné à l'activité (production ou commerce) et quelle partie du bâtiment serait destinée à attirer les acheteurs. Les magasins possédaient souvent un sous-sol, un rez-de-chaussée assez haut et parfois un étage.

Pour les marchandises de valeur, les échanges se faisaient dans des locaux fermés, dans des entrepôts ou dans des bezistens, où le contrôle des produits et des personnes était plus facile. Ces bâtiments étaient exclusivement construits en pierre et en terre cuite, avec un mortier à la chaux. Ils comprenaient de petites fenêtres protégées par des grilles de fer forgé et des portes massives.

De fait, ces bâtiments ressemblaient à de petites forteresses. C'est au XVème siècle que le Bujuk bezisten (grand bezisten) et le Čučuk bezisten (petit bezisten) ont été construits.

Битолскиот безистен (XVII век)
Le bezisten de Bitola (XVIIème siècle)

Au sein de la čaršija, on trouve la mosquée « Hadži Mahmud » ou « Hadži bey » édifée entre 1521 et 1522, ainsi que d'immenses bâtiments profanes. Le hammam double « Deboj » (ou Čifte hammam) a été érigé sur les fondations d'anciens thermes. Quant au bezisten actuel, il est cité dans des archives du XVIIème siècle. Il comporte trois rues fermées couvertes de voûtes en plein cintre et 86 échoppes.

Во рамките на чаршијата е лоциран сакралниот комплекс на џамијата “Хаџи Махмуд” односно “Хаџи беј” (изградена во 1521/1522 г.) како и монументалните, профани објекти: двојниот амам “Дебој,” односно “Чифте” амам кој е лоциран на темели на постар објект, (претпоставено) терми и објектот на денешниот Безистен, (исто лоциран на темели на постар објект), кој во пишуваните извори се споменува уште во XVII век, засведен со полубличести сводови и три затворени улици во кои се распоредени 86 дуќани.

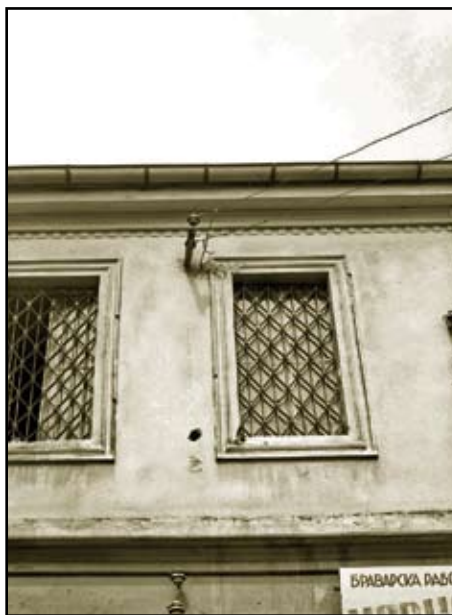
Магаза (XIX век)
Entrepôt (XIXème siècle)

Деловните објекти како безистени и магази, се со истакната местоположба, репрезентативен габарит и изглед, со обезбедени или целосно одсуство на надворешни излози, заштитени со прозорци и строго контролирани влезови, во функција на чување на квалитетната роба, која се презентирала во ентериерот на објектот

Les bâtiments commerciaux tels que les bezistens et les entrepôts se trouvaient à des endroits stratégiques. Ils ont un aspect bien spécifique, sans devanture, et ouvrent sur l'extérieur par de petites fenêtres. Les entrées y étaient rigoureusement contrôlées, afin de protéger les marchandises de qualité présentées à l'intérieur.

Прозорците на долниот кат на индивидуалните објекти во чаршијата од споредните фасади, најчесто се изведуват со помали димензии, а прозорците се повисоки и со поголеми димензии на горниот кат од објектот.

Заради безбедност, отворите, вратите, прозорците и излозите се задолжително затварани со заштитни капаци од дрво или ковано железо на ниво на приземје и со заштитни решетки од ковано железо (поретко капаци) на ниво на кат.

Во 1834г. е забележано дека избил голем пожар во битолската чаршија, кој уништил околу 2000 згради. Во 1862-3г. повторно избива голем пожар кој избувнал на просторот кај Јени амам и стигнал до Ат-Пазар и уништил една третина од градот. Нивното уништувачко дејство се пројавува како фактор, кој влијае врз развојот на новите градителски начини на изведба и примената на трајни и цврсти материјали, за кој бил нужно да се зајакне и ојача конструктивниот систем, што индиректно влијаело на видеоизменувањето на подоцнежниот урбан амбиент.

De même, pour des raisons de sécurité, dans les bâtiments de la čaršija, les ouvertures, les portes, les fenêtres et les devantures possédaient au rez-de-chaussée des volets en bois ou en fer forgé, et à l'étage des grilles de fer forgé (plus rarement des volets). Les fenêtres des rez-de-chaussée étaient généralement plus petites que celles des étages.

Jusqu'au XIXème siècle, les bâtiments et les échoppes de la čaršija étaient construits principalement en bois. La pierre était utilisée uniquement pour les fondations.

Mais, en 1834, un grand incendie ravagea la čaršija de Bitola, détruisant environ 2.000 bâtiments. En 1862-1863, la ville fut de nouveau la proie des flammes; l'incendie déclaré près du hammam Yeni se propagea jusqu'à l'At-Pazar, détruisant un tiers de la ville. Ces incendies dévastateurs conduisirent à modifier les techniques de construction, des matériaux plus résistants furent utilisés pour résister aux flammes. Ces évolutions eurent un impact direct sur l'aspect de la čaršija.

**Дуќан (крај XIX - почеток XX век) бондручна конструкција
Echoppe (XIXème siècle), ossature en bois**

Архитектонски, објектите на дуќаните во чаршијата, се до првата половина на XIX век беа изградени во главно од бондручна, дрвена, лесна конструкција, која практично го овозможи непреченото ширењето на пожарот. При изведбата на овој тип на објект, при градбата, каменот бил искористен за темелењето на објектот или до парапетното ниво на сокл.

Dès la fin du XIXème siècle, des entreprises familiales apparaissent, et l'on observe une élévation des bâtiments, parallèlement au développement des activités de service et de l'hôtellerie. Dans la čaršija, les bâtiments prennent de la hauteur, le développement devient vertical.

**Објект (почеток XX век)
Bâtiment du début du XXème siècle**

Во подоцнежниот период, со појавата на имотни семејни фирми кон крајот на XIX век доаѓа до зголемување на просториите на катот, а вклучително со развојот на услужните дејности, трговијата како и хотелиерството, следи изградба на репрезентативни индивидуални објекти и надградба на постоечките објекти во централното градско јадро, со поголеми габарити и катност, со растење на објектите во чаршијата по вертикала.

Dans la période qui suit, avec les riches sociétés familiales vers la fin du XIXème siècle, les pièces à l'étage deviennent plus grandes et avec le développement des activités du domaine des services, du commerce et de l'hôtellerie suit la construction des maisons individuelles représentatives et la modernisation des maisons existantes au centre ville tout en les faisant plus volumineuses et en y rajoutant des étages... en agrandissant les objets dans la "čarsija" par la ligne verticale.

Според официјалната турска статистика од 1876 год. во битолската чаршија имало 1650 дуќани и 150 магази, а на целокупната територија на градот постоеле 50 анови, 37 воденици, 93 фурни, 10 кафеани, 5 ќерамидцилници, 3 магацини за облека, 25 меани, 1 пошта, 15 аптеки и 5 складишта за петролеум.

Во 1897 год. градот повторно е зафатен од голем уништувачки пожар, во кој изгорел житниот пазар и преку 200 дуќани и работилници.

Неколкуче уништувачки пожари кои го погодија градот и битолската чаршија, допринесоа да се донесе декрет во кој се наложи понатамошна градба на објектите во масивен систем, односно дуќани сидани во масивен систем, со цврста меѓукатна конструкција и со сидови од тула и камен со врзиво од варов малтер. Врз основа на донесениот пропис, со новите нормативи за градба, започнува постапното менување на урбаниот лик на градот, во архитектонско - стилска форма, сочувана и препознатлива до денешни дни.

Во старата битолска чаршија се сретнуваат и угостителските објекти - анови, кои своеврсно ја обавувале функцијата на преноќевалишта и за сместување на трговците, производитите и стоката, односно функционираше како своеврсни хотели, со оглед на местоположбата на градот и комуникациските врски во рамките на империјата.

La čaršija de Bitola possédait aussi des caravansérails où les marchands et les visiteurs pouvaient se restaurer et être hébergés avec leurs marchandises. Ils fonctionnaient comme des hôtels, le long des voies de communication de l'Empire.

D'après les statistiques officielles ottomanes, en 1876, il y avait dans la čaršija 1.650 échoppes et 150 entrepôts et sur tout le territoire de la ville, 50 caravansérails, 37 moulins, 93 fournils, 10 cafés, 5 briqueteries, 3 entrepôts pour l'habillement, 25 auberges, 1 bureau de poste, 15 pharmacies et 5 dépôts de pétrole.

En 1897, la ville est de nouveau ravagée par un terrible incendie, le marché aux céréales et plus de 200 échoppes et ateliers sont détruits. Suite à ce drame, un décret est édicté pour imposer la construction en dur des futurs bâtiments. Les constructions sont désormais en pierres et en briques, avec un mortier à base de chaux. Suite à cette nouvelle réglementation, la forme architecturale de la ville change pour adopter celle que nous connaissons aujourd'hui.

*Деловен објект (XIX / XXвек)
Bâtiment commercial (XIX - XXème siècle)*

Изгледот на објектите од тој период е карактеристичен за целата битолска профана архитектура од крајот на XIXв.. и почетокот на XXв.. архитектура која со своите стилски карактеристики го менува ориенталниот изглед на градот и го вклопува во современите, европски трендови на градба.

A partir de la fin du XIXème et du début du XXème siècle, les bâtiments orientaux intègrent progressivement des éléments plus modernes, d'inspiration européenne.

Во тој период се појавува преодниот тип на индивидуални објекти во Битола, кон европска куќа, објекти кај кои ориенталната концепција се меша со западниот декор. Објектите се позатворени во својата основа, со кубични и статични волумени, изведени во масивен систем, со комбинација на бондручна конструкција во ентериерот. Западните влијанија на преодниот тип се впечатливи при изведбата на профилот на венците, на еркерите, на украсот околу прозорците, вратите и балконите, како и декоративните елементи од ковано железо, кое во понатамошниот период се заменува со елементи од лиено железо.

Les maisons individuelles tendent alors à ressembler aux édifices européens. A la conception orientale se mêle un decorum occidental. L'influence occidentale s'observe par l'ajout de décorations autour des portes et des balcons, d'éléments d'ornementation en fer forgé, remplacés plus tard par de la fonte. On ajoute également des battants aux fenêtres.

*Преоден тип – балканска кон европска куќа
(крај XIX / почеток XXвек)*

Type « transition » – Maison balkanique à tendance européenne (fin XIXème début XXème siècle)

До крајот на XIX век како градежен материјал, во главно се употребува каменот, тулата и дрвото. Каменот и тулата до XIX век, многу често се користел како секундарен производ, односно бил искористуван обработен камен и тули од разрушени и напуштени сакрални и профани објекти од различни временски епохи, со што се направени недоместливи штети на локалните многубројни археолошки локалитети.

Jusqu'à la fin du XIXème siècle, les matériaux de construction les plus courants étaient la pierre, la brique et le bois. Il était fréquent de réutiliser les pierres taillées ou les tuiles de vieux bâtiments détruits. Cette pratique a engendré des dommages considérables pour les sites archéologiques de la région.

Делови од мермерни и декоративни камени елементи, преместувани и повторно употребувани, биле користени повторно обработени и како сполни при изградбата или обновата на објектите.

Les éléments décoratifs en pierre ou en marbre, déplacés et réutilisés, étaient retravaillés pour servir à l'édification ou à la rénovation de bâtiments.

Тулата била мануфактурно изработена од локални работилници и често во градежниот опус заеднички користена со секундарно употребени тули. Градителското наследство во начинот на градбата на објектите до XIX век со употребата на традиционалните материјали е стилска карактеристика на објектите во чаршијата која се сочувала во архитектонскиот лик на објектите.

*Градежен опус на објект - Магаза од (XIX век)
Détails architecturaux d'un bâtiment
Entrepôt du XIXème siècle*

При крајот на XIX век во Битола се појавуваат објекти во сите облици на историцизмот со што се создава едно еклектичко шаренило. Објектите кои се изведувале во тој временски период, ги следат тогашните, современи концепти на градба, со примена на архитектински стилови, актуелни во тогашна Европа. Типот на европската куќа во Битола е изведена во масивен систем, со сидови од фабричка тула во варов малтер, со нагласен спрат со меѓукатни венци, на делот каде поминува меѓукатната конструкција изведена со челични шини.

La brique était produitesur place dans des ateliers et couramment utilisée en complément de vieilles briques recyclées. Il reste encore dans la čaršija quelques immeubles postérieurs au XIXème siècle, où l'utilisation de ces matériaux traditionnels peut être observée.

*Градежен опус на остатоците од црква (XII- XIII век)
откриени во Јени џамија
Vestiges d'une église(XII-XIIIème siècle) découverts dans la
mosquée Yeni*

A la fin du XIXème siècle, on trouve à Bitola un mélange éclectique d'immeubles, ceux-ci empruntant à de nombreuses traditions architecturales. Les bâtiments construits à cette époque mêlent des styles architecturaux en vogue en Europe. Les « maisons européennes » de Bitola étaient construites en briques manufacturées assemblées avec un mortier à la chaux. L'émergence de nouveaux modes de construction a favorisé l'utilisation de nouveaux matériaux industriels: brique, acier, verre, béton.

Прифаќањето на новиот начин на градба, или неговите прилагодени форми на изведба, придонеле кон примената на нови индустриски материјали (тула, челик, стакло и првични употреби на бетон) при изградбата на објектите, со воведување на архитектонски стилови кои ги следеле европските трендови. До појава на класичниот европски тип на куќа во Битола, доаѓа во моментот на националното будење, кога новоформираната буржоазија била во состојба да финансира изградба на големи, репрезентативни куќи по примерот на најблиските градителски тенции во Солун.

Иако овој принцип на градба и архитектонско проектирање бил воглавно наменет за станбените објекти, односно индивидуалните куќи, согласно новите тенденции и општествени токови биле широко прифатени при изведбата на објектите во чаршијата, најпрво во изведбата на станбено деловните објекти, објектите кои се специфични со растење на спратните висини, подоцнежнo истоветниот принцип на изведба на објектите со современи архитектонско - стилски карактеристики да се примени и при градењето на дуќаните. Проектанскиот план во основа се прилагодува кон воведувањето на новите функции во објектот, со нова просторна организација и распоред на просториите.

Челичните затеги, употребувани за конструктивно зајакнување, декоративните огради и конзоли до XIX век биле чест производ на локалните ковачки работилници, кои подоцнежнo се заменети со индустриските производи од лиеножелезо, челик. Во подоцнежниот период, употребата на индустриски произведениот челик, масовно се употребува на еркерните испади, на балконите, оградите и портите на објектите.

Европски (т.н солунски) тип на објект во битолската чаршијаа (почеток XXвек)

Type européen (appelé aussi « de Thessalonique ») dans la čaršija de Bitola (début XXème siècle)

Ce style européen devient populaire à Bitola au moment même où de nouveaux nationalismes se développent dans les Balkans. La nouvelle bourgeoisie élève des maisons s'inspirant de celles de la grande ville de Thessalonique.

Ces nouvelles tendances architecturales étaient surtout en vogue pour les bâtiments d'habitation, même si ces techniques pouvaient aussi être appliquées pour des immeubles « mixtes » (à vocation d'habitation et de commerce). L'organisation spatiale évolue, les bâtiments prennent de la hauteur.

Les barres d'acier, utilisées pour renforcer les constructions, et les grilles décoratives étaient, jusqu'au XIXème siècle, de conception artisanale, elles étaient fabriquées dans des forges locales. Elles seront ensuite remplacées par des produits industriels en fonte et en fer forgé. L'acier industriel sera massivement utilisé pour les balcons, les clôtures et les portes des bâtiments.

*Балкони со ограда од ковано железо, ослонети на конзоли од лиено железо
(крај XIX / почеток XX век) - Стара битолска чаршија
Balcons avec grille en fer forgé, posés sur des consoles en fonte
(fin XIXème - début XXème siècle)*

*Кровен венец (крај XIX / почеток XX век)
Couronnement (fin XIXème - début XXème siècle)*

*Кровниот венец е силно нагласен и ја заменува поранешната
стреа, изведен со скалести испади од тула, потенцирајќи ја
завршницата од вертикалата на објектот.*

*Le couronnement des façades est fortement souligné et remplace
l'ancien larmier.*

*Детал на кат од фасада од деловен објект
(почеток XXвек)
Détail de l'étage d'une façade d'un bâtiment commercial
(début XXème siècle)*

Олеснувачки врз полните ѕидни маси делуваат високите прозорци, чиј отвори се хармонично поставени на фасадите, со украсна профилација околу нив. На аглие објектот се нагласува со пиластри, а влезовите во станбените објекти, куќитесе потенцирани со мермерно скалиште или балкон на катот, централно поставени на фасадата, која се смета за фронтална.

Les ouvertures sont disposées de manière harmonieuse sur les façades. Les angles, sort mis en valeur par des pilastres. Quant aux entrées des résidences, elles sont mises en évidence par un escalier en marbre ou un balcon.

За овој тип на објекти, карактеристично е користење на керамопластични украси со облик на розети, конзоли, капители и балустради и други керамички украси, кои биле фабрички произведувани во соседниот Солун, центар преку кој посредно се пренесени европските влијанија, често во модифицирана форма.

Pour ce type d'édifices, on utilise des décorations céramoplastiques comme des rosettes, des consoles, des chapiteaux, des balustrades et autres ornements céramiques. Ces éléments étaient produits industriellement à Thessalonique, ville qui diffusait dans l'arrière-pays les influences occidentales.

*Капител
Chapiteau*

*Декорација на прозорска лунета
Décoration d'une lunette de fenêtre*

*Балустради
Balustrade*

Поранешната лесна конструкција дозволувала послободни архитектонски форми и пластични расчленети екстериери, додека со воведувањето на масивниот систем на градба се воспоставуваат волуменските затворени облици, со статична меѓукатна конструкција од дрвени греди или челични шини – “пруски свод”, со излози во приземјето и на ритмично распоредени прозорци на катовите, со изведба на еркерни испади и балкони, подпрени со конзоли од лиено железо.

Приземни дуќани во низ (XIX / XX век)

Echoppes en rez-de-chaussée (XIXème - XXème siècle)

При градбата на дуќаните, најчесто се пратела висината на кровниот венец на соседните објекти и во функција на максимално искористување на процентот на изграденост на парцелата, објектите формирале низ со улична фасада која ја дефинирала амбиенталната целина на блокот.

Lors de la construction des échoppes, on respectait généralement la hauteur du couronnement des bâtiments adjacents. Afin d'exploiter au maximum la surface disponible, les façades des bâtiments étaient alignées sur la rue, ce qui définissait l'aspect général de l'îlot.

Дуќани од приземје и кат во низ (крај XIX / почеток XX век)

Echoppes avec étage

(fin XIXème - début XXème siècle)

Во одредени случаи, сосема се воочливи надградбите на постојните индивидуални објекти со кат, при што видливо е постоењето на поранешниот кровен венец, кој во надградениот објект ја превзема функцијата на претерано изразен, меѓукатен венец.

Dans certains cas, les bâtiments ont été surélevés et le couronnement de l'ancien édifice est encore visible.

Интересна специфика на битолската стара чаршија претставува токму непридржувањето кон концептот на тотално висинско израмнување на објектите, при што имаме уллични фасади со искршени нивелети на меѓукатните венци (или непостоене на истите), разиграност на масите по вертикала и различни коти од кровните венци на приближно изедначените габарити.

Une spécificité intéressante de la čaršijade Bitola est justement que la hauteur des bâtiments n'est pas standardisée.

Надворешниот индивидуален изглед на дуќаните се отсликува со различни димензии и шаренолика примена на пропорциски растери, со што се оплеменува стилската структура на објектите и квалитативно го потенцира специфичниот, урбан амбиент на чаршијата.

L'aspect extérieur individuel des échoppes se caractérise par des dimensions et proportions variées ce virgule qui enrichit la structure du style des objets et d'une manière qualitative, renforce l'ambiance urbaine spécifique de la «carsija».

По однос на деловниот простор во приземјето, со оглед дека стаклото било релативно скапо и тешко одржлив материјал, изложниот простор – изложителна поголемиот број од дуќаните, во своите предни делови, беше наполно отворен и надскриен со платнени тенди. Тие делови по крајот на работното време, беа затворани со дрвени ќепенци

De fait, le verre étant un matériel onéreux et difficile à entretenir, les devantures de la plupart des échoppes présentaient des ouvertures non vitrées mais légèrement dissimulées par des auvents de toile. Ces ouvertures étaient fermées par des volets de bois à la fin de la journée de travail.

Излозите на дуќаните како простор каде се презентира стоката која е предмет на дејноста, до тој период беа изработени од дрво, како локален и траен материјал. Излогот бил застаклен со големи стаклени површини на дуќаните кои се бавеа со трговија, додека дуќаните кои се занимаваа со услужна и занаетчиска дејност, излозите беа прилагодени кон функцијата, со помали димензии на отворените стаклени површини, во зависност и сооднос со големината на објектот, неговото значење и економскиот капацитет на сопственикот.

Les devantures des échoppes étaient réalisées en bois. Celles des échoppes commerciales pouvaient avoir de grandes vitres, mais moins le commerçant était riche, plus les vitres étaient petites.

*Видови на дрвени излози на дуќани во чаршијата (крај XIX / почеток XX век)
Devantures en bois d'échoppes de la čaršija (fin XIXème - début XXème siècle)*

Кон крајот на XIX век започнува широка примена со метални капаци (ќепенци) и ролетни, кои имаат пред се сигурносна форма за адекватна заштита.

Карактеристично за Битолската чаршија е и тоа што дуќаните изградени од тврд материјал, соодветно на изложбениот простор – излозите, имаа железни ќепенци кои ја покриваат речиси целата фасада на дуќанот во приземјето.

A la fin du XIXème siècle, un vaste changement s'opère avec l'utilisation de volets métalliques ou de stores, qui assurent une bonne sécurité et une protection adéquate. Dans la čaršija de Bitola, les échoppes bâties avec des matériaux solides ont des volets métalliques pour leurs vitrines, ils couvrent la quasi-totalité de la façade de la boutique au rez-de-chaussée.

*Дукани затварани со ќепенци
(крај XIX /почеток XXвек)
Echoppes fermées avec des volets
(fin XIXème - début XXème siècle)*

*Дукани затварани со ролетни
(крај XIX /почеток XXвек)
Echoppes fermées avec des stores
(fin XIXème - début XXème siècle)*

Во текот на Балканските војни 1912 - 1913 год. систематското и тотално разурнување на Битола од страна на завојуваните страни, доведе до понатамошното општествено и економско пропаѓање на градот со уништување на огромен број на станбени објекти, како и повеќето занаетчиски и трговски дуќани во чаршијата.

Голем број на објектите во чаршијата се одликуваат со постојаните, чести доградби, надградби и адаптации, со непостоењето на точна архивска документација до почетокот на XX век, при што е мошне тешко да се утврди времето на градба или оригинален изглед. Честите катастрофи, природни појави и воени уништувања на градот од страна на разните окупатори, во уште поголема мерка ја усложниле затекнатата состојба, при која би се надоврзале и брзите индивидуални преправки, санирања и прилагодувања на сопствениците, за ставање на објектите во оптимална функција, во најкраток рок, да се овозможи да се продолжи дејноста, која била извор на егзистенција.

Durant les guerres balkaniques de 1912-1913, la destruction systématique de Bitola par les divers belligérants entraîna un réel déclin social et économique de la cité. Un nombre considérable de bâtiments résidentiels, d'échoppes et d'ateliers furent détruits dans la čaršija.

De très nombreux bâtiments de la čaršija présentent des extensions, des élévations ou des adaptations. Faute d'archives précises, il est parfois difficile de savoir de quelle période date le bâtiment et quel était son aspect originel. Les catastrophes naturelles ou les destructions dues aux guerres ont encore compliqué la situation, de même que les modifications entreprises par les différents propriétaires.

*Детал на доградби и надградби
(крај XIX / почеток XX век)
Détail d'extension et d'élévation
(fin XIXème - début XXème siècle)*

*Детал на преграден и видеоизменет дуќан
(почеток XX век)
Détail d'une échoppe cloisonnée et modifiée
(début XXème siècle)*

Во тој период, широката примена на новите индустриски материјали, дава својот печат врз начинот на градба и архитектонското проектирање, кој го изменил и дефинирал новиот, стилски изглед на архитектурата на чаршијата. Во почетокот на 20-те и 30-те години од XX век, во чаршијата постоеле околу 1000 дуќани, 72 занаети и 1700 мајстори.

После завршувањето на II С.В. и воспоставувањето на социјализмот, во Битола се изградени голем број на индустриски и енергетски капацитети и се оформени развојни правци на современо земјоделско производство. На тој начин, стопанскиот живот на градот, чија основа беше трговијата и некогаш мошне развиеното занаетчиство, концентрирани во неговата чаршија, се пренесе надвор од градот, во плански организираната индустриска зона.

L'utilisation de nouveaux matériaux industriels influence la manière de construire et la planification urbaine. Au début des années 1920-1930, la čaršija compte environ 1.000 échoppes, 72 artisanats et 1.700 maitres artisans.

Après la fin de la Seconde Guerre mondiale, sous le régime socialiste, un grand nombre d'industries sont créées dans la région, on produit de l'énergie, on développe le secteur agricole. Le centre économique de la ville, autrefois dynamisé par le commerce et l'artisanat se déplace de la čaršija vers l'extérieur de l'agglomération.

Градското јадро ја задржа функцијата на центар на трговската дејност на градот и на неговиот општествен и јавен живот, меѓутоа чаршијата ја изгуби својата некогашна функција, а традиционалните занаети, дефинирани како непродуктивна дејност не успеваат да издржат на пазарот и исчезнуваат скоро целосно како дејност во чаршијата.

На објектите, при одредени градежни зафати на реконструкции во масовна употреба се појавува имплементирањето на армирано бетонски конструкции и бетон. Најчесто, дрвената конструкција на приземјето оштетена од влагата, се заменува со армирана бетонска плоча, врз која се поставуваше под од керамички или мермерни плочки. Дрвото како градежен материјал, употребено за дограма во објектите, поради својата дотраеност и структура на материјалот, беше прво на удар со превземените санациони зафати.

Во голем дел на случаи, при адаптирањето кон новите потреби и реконструирањето на дуќаните не се водеше сметка за автентичноста на дуќаните, така што голем број на дуќаните сосема го изменија својот поранешен изглед, често со игнорирање на постојната законска процедура.

Le noyau central conserve sa fonction de centre commercial, il garde ses fonctions sociales et économiques, mais les artisans traditionnels périclitent très rapidement et disparaissent pratiquement de la čaršija.

Опфатени со акт на национализација, дуќаните се даваат под закуп на трговски претпријатија и разни претставништва за магацини, канцеларии и други намени. Во тој период објекти, па и цели блокови од чаршијата, беа рушени со непромислени политички одлуки и декрети, за на нивно место се реализираат “современи”, често и сосема безлични архитектонски решенија.

Les échoppes sont nationalisées et louées à diverses entreprises d’Etat. Durant cette époque, de nombreux bâtiments, parfois même des blocs entiers, sont détruits sur décision politique. A la place, sont construits des bâtiments dits « modernes », mais souvent totalement impersonels.

Au cours de certaines restaurations de bâtiments anciens, on utilise le béton et le béton armé. Fréquemment, la charpente de bois du rez-de-chaussée, abîmée par l’humidité, est remplacée par une dalle de béton, sur laquelle on installe un carrelage en céramique ou en marbre. Utilisé durant des centaines d’années pour la menuiserie, le bois est progressivement remplacé lors des travaux d’assainissement.

Sans tenir compte des normes de préservation, de nombreux travaux de restauration ont irrémédiablement abîmé de vieux bâtiments ou de vieilles échoppes, ces édifices ont perdu leur authenticité et changé d’aspect.

*Алуминимски излог
Devanture en aluminium*

Состојбата на економска стагнација и пропаѓање на чаршијата, поради нејзино нефункционирање во рамките на стопанскиот живот на градот, продолжува се до распадот на тогашната заедничка федеративна држава Југославија, кога се прекинува воспоставениот државен систем. Општествениот хаос кој ја зафати економијата, се одрази со целосно уништување на индустриските капацитети на градот и допринесоа илјадници работници да останат без работа, кои беа условени и принудени својата егзистенција да ја бараат во зачетоците на малото стопанство и трговија, свртувајќи се кон преостанатите објекти во чаршијата, како простор за вршење на дејноста.

Битолската чаршија со релативно сочувани 700 објекти, распоредени во 30 улици, кон крајот на 20в. започнува да профункционира со развојот на мали фирми, и воедно како условна последица да го обновува и сочувува својот амбиентален лик, адаптирајќи се кон новото време. Дуќаните во чаршијата започнуваат полека да функционираат, меѓутоа со нови и видоизменети дејности, прилагодени кон барањето и потребите на времето.

Дрвените, дотраени излози и оштетените метални кепенци масовно се одстрануваат и се заменуваат со нови, трајни симплифицирани излози од бел алуминиум, при што во голема мерка се наруши историскиот континуитет на амбиентот на чаршијата и оригиналниот изглед на објектите. Сите овие зафати се изведуваат самоволно, без да се респектира културно историската вредност на објектите во контекст на комплексот.

Les devantures en bois usées et les volets métalliques abîmés sont massivement retirés et remplacés par de nouvelles devantures en aluminium. Ce processus modifie l'âme de la čaršija, ainsi que l'aspect des bâtiments. Tous ces travaux ont été réalisés arbitrairement, sans aucun respect pour la valeur culturelle et historique des édifices en question.

La stagnation économique et le déclin de la čaršija se poursuivent jusqu'à l'éclatement de la Yougoslavie. Le chaos économique et social provoqué alors désorganise complètement la production industrielle de la ville. Des milliers d'emplois sont détruits, et de nombreux anciens salariés tentent de survivre en créant de petites entreprises commerciales dans les bâtiments de la čaršija encore debout.

A la fin du XXème siècle, la čaršija de Bitola compte 700 bâtiments relativement conservés et répartis dans une trentaine de rues. La čaršija recommence à fonctionner grâce au développement de petites entreprises. Pour accompagner cette revitalisation, il est nécessaire de la restaurer pour préserver son caractère authentique, tout en s'adaptant aux exigences modernes.

Toutefois, les travaux de reconstruction et d'assainissement des bâtiments sont souvent effectués sans contrôle au mépris de la législation. Les travaux ne sont pas non plus inspectés par les autorités.

Сепак, зафатите на реконструкција и санација врз објектите, изведувани од страна на сопствениците, во бројни случаи се реализираа без целосно почитување на законската регулатива, искористувајќи ја ограниченоста на надлежниот орган за заштита при спроведување на пропишаните заштитни услови, наследени од изминатиот период, како и во дел од непревземените навремени дејствија од градежната инспекција.

*Пример на надградба на објект (XIXвек)
без одобрение
Exemple d'élévation d'un bâtiment sans autorisation
(XIXème siècle)*

ИДЕНТИФИКАЦИЈА И ИНВЕНТАРИЗАЦИЈА

Со цел на создавање на трајни економски и други општествени услови за опстојување, оживување и функционално користење на недвижното културно наследство, заштитата на недвижното наследство е една од основните фундаменти на просторното и урбанистичкото планирање и според истите пропишани акти за заштита на културното наследство, урбанистичките планови не можат да го променат заштитно-правниот статус и режимот на заштита, ниту границите на заштитеното добро или неговата контактна зона, утврдени со актот за заштита, конкретно за споменичката целина на Старата битолска чаршија, заштитена со Реш.бр.08-72/1-94 од 21.02.1994г.

Битолската чаршија, претставува јасно издиференциран историски економски центар на градот, сочуван комплекс со изразити естетски вредности, специфична споменичката целина во рамките на поголемата споменичка целина Старо градско јадро, споменик на културата со Реш.бр.119 од 24.02.1977 год.

Чаршијата е поделена на 5 дела, а секој дел третиран е како урбанистичка целина со специфична функција:

1. Чаршија - централен дел на чаршијата со основна функција занаетчиство и трговија,
2. Станбена зона на чаршијата – периферен, преоден дел на чаршијата, кој преминува во станбената зона на градот,
3. Зона со посебен третман - дел на чаршијата со трговија и домување, кој оформува врска кон стабената зона на чаршијата,
4. Дефинирани изградени амбиентални целини
5. Градско пазариште

IDENTIFICATION ET INVENTAIRE

Afin de créer des conditions sociales et économiques durables, la revitalisation et l'usage du patrimoine bâti sont indispensables. Il faut préserver ce patrimoine qui constitue la base fondamentale des planifications spatiales et urbaines. Ces dernières devant suivre les lois prescrites pour la protection du patrimoine culturel, il n'y a aucune possibilité de modifier le statut légal et le régime de protection de cet ensemble, pas même les limites du bien protégé ou de la zone de contact déterminées par les lois sur le patrimoine. La čaršija de Bitola est protégée dans son ensemble. Ceci est acté par la décision n° 08-72/1-94 du 21/02/1994.

La čaršija est un centre économique et historique unique, un ensemble qui a préservé une esthétique particulière. Elle est enregistrée comme monument de la culture sous la référence 119 du 24/02/1977. Elle est divisée en 5 parties, chacune est traitée comme un ensemble urbain ayant une fonction spécifique :

1. La carsija : partie centrale de la carsija dont la fonction de base est l'artisanat et le commerce
2. La zone résidentielle de la čaršija: partie périphérique de la čaršija, qui traverse la zone résidentielle de la ville
3. La zone à traitement particulier : partie de la čaršija avec commerces et logements, qui est un espace de transition avec la zone résidentielle de la čaršija
4. Les ensembles construits participant à l'ambiance de la čaršija
5. Le marché de la ville

Комуникациските сообраќајни правци во постојната чаршија се сведени на три главни улици: Ж. Ј. Шпанац, Далматинска и западниот дел од Бул. 1ви Мај, кои се движат скоро паралелно во правецот исток - запад, пресечени напоредно со мноштво локални и сервисни улици, формирајќи мрежа од ортогонални и полигонални блокови, со кратки визури на пресекот на две или повеќе улички.

Границата на старата битолска чаршија како споменичката целина според решението е дефинирана по оските на улиците: новопроектираната улица / помеѓу Безистенот и новите дуќани наспроти него / до пресекот со ул. И. Милутинович, по ул. И. Милутинович до пресекот со ул. Иљо Џокановски, потоа по неа на југ, заобиколувајќи ја парцелата КП 3518 (стари броеви) се движи кон исток, по јужната граница на парцелите КП 3519, 3520, 3521, 3538 (стари броеви) до пресекот со ул. Прохор Пчински, од каде меѓу куќните броеви 10 и 14 се движи кон запад по северната граница на парцелите КП 3536, 3531, 3530, 3529, 3528/3, 3528/1, 3527/2 и 3527/1 (стари броеви) кон ул. Ж.Ј. Шпанац, продолжува по истата улица кон исток, до пресекот со улица Далматинска, од каде во правец на југ по источната граница на КП 3821, 3819, 3818(стари броеви) оди до пресекот со ул. А. Турунцев, потоа по неа кон запад до куќните броеви 59 и 61, од каде врти кон исток, по левата страна на ул. Бул. 1ви Мај до КП 6366/1 (стари броеви) од каде ја пресекува реката Драгор и се движи во правец на југ, заобиколувајќи ја парцелата со КП 6360 оди до пресекот со ул. Блаже Рогужинарот и се движи кон запад по истата улица, а по КП 6360, 6359/4, 6359/3, 6358, 6357, 6352, 6351, 6343, 6326 (стари броеви) доаѓа до пресекот со ул. Н. Тесла / кај куќниот број 33 / од каде се движи кон југ по КП 6451/2, 6302, 6301, 6300, 6297, 6296(стари броеви) од каде врти кон запад по ул. Ѓуро Ѓакович до пресекот со ул. Добриное Радосавлевич и ул. Рузвелтова, по Рузвелтова продолжува кон некогашниот хотел “ Солун “ и заобиколувајќи го од

Les axes de circulation de l'actuelle čaršija sont réduits à trois rues principales : Ž.J.Španac, Dalmatinska et la partie ouest du boulevard du 1er mai. Ces trois artères sont traversées par un grand nombre de petites ruelles qui forment un réseau de blocs orthogonaux et polygonaux.

Les frontières de la čaršija de Bitola, selon la décision citée précédemment, sont délimitées par les rues : la rue novoproektirana (entre le Bezisten et les nouveaux magasins en face) jusqu'à l'intersection avec la rue I. Milutinovič, puis de la rue I. Milutinovič jusqu'à l'intersection avec la rue Iljo Džokanovski. Ensuite, la čaršija se prolonge le long de cette rue vers le sud, contournant la parcelle KP 3518 (ancien numéro), puis elle se poursuit en direction de l'est, longeant la limite des parcelles KP 3519, 3520, 3521, 3538 (anciens numéros) jusqu'à l'intersection de la rue Prohor Pčinski. Entre les maisons n° 10 et 14, la frontière entre la čaršija et le reste de la ville se déplace vers l'ouest, le long de la limite nord des parcelles KP 3536, 3531, 3530, 3529, 3528/3, 3528/1, 3527/2 et 3527/1 (anciens numéros) vers la rue Ž.J. Španac. Elle se prolonge dans cette même rue en direction de l'est, jusqu'à l'intersection avec la rue Dalmatinska, d'où, en direction du sud le long de la limite est des parcelles KP 3821, 3819, 3818 (anciens numéros), elle mène à l'intersection de la rue A. Turundžiev.

*Местоположба на споменичката целина
Стара Чаршија во Битола
Location de L'unité pa trimoniale vieux Bazaar de Bitola*

*Граници на споменичката целина
Стара Чаршија во Битола
Pèrimetres de l'unité vieux Bazaar - Bitola*

јужната страна, се движи кон запад и го опфаќа паркингот, ја заобиколува зградата на СО Битола и движејќи се кон север излегува на ново проектираната улица помеѓу Безистенот и новите дукани наспроти него.

Со Законот за заштита на културното наследство се утврдени нормативите за заштита на културното наследство, режимот на заштита и користењето на културното наследство, како и правата и должностите на имателите во системот на културното наследство во Република Македонија.

Согласно законската регулатива, деталните урбанистички планови во чии што плански опфат постојат споменици, споменички целини и други заштитени добра со статус на културно наследство, треба да содржат детални параметри за заштита на недвижното културно наследство. Податоците за постојната состојба, можностите за просторен развој и програмските проекции за просторниот развој претставуваат документациона основа на деталниот урбанистички план, која е прилог на планот.

Ensuite, elle se poursuit le long de cette dernière vers l'ouest jusqu'aux maisons n°59 et 61, où la frontière se déplace en direction de l'est, longeant le côté gauche du boulevard du 1er mai jusqu'à la parcelle KP 6366/1 (ancien numéro), d'où elle coupe la rivière Dragor et se dirige en direction du sud, contournant la parcelle KP 6360. Elle va jusqu'à l'intersection avec la rue Blaže Roguzinarot poursuivant dans cette rue son tracé en direction de l'ouest, et après les parcelles KP 6360, 6359/4, 6359/3, 6358, 6357, 6352, 6351, 6343, 6326 (anciens numéros), elle arrive à l'intersection avec la rue N. Tesla – au n°33- où elle se dirige vers le sud le long des parcelles KP 6451/2, 6302, 6301, 6300, 6297, 6296 (anciens numéros). De là, la frontière se déplace vers l'ouest le long de la rue Gjuro Gjakovič jusqu'à l'intersection de la rue Dobrivoje Radosavljevič et de la rue Ruzveltova, à partir de laquelle elle se poursuit en direction de l'ancien hôtel Solun. Le contournant par le côté sud, elle se poursuit vers l'ouest et elle englobe le parking, contourne le bâtiment du CO Bitola, et se déplaçant vers le nord, elle débouche sur la rue novoproektirana entre le Bezisten et les nouveaux magasins face à lui.

Во општиот заштитен режим на споменичката целина на старата битолска чаршија е ограничено и пробивањето на нови улици, рушењето на постојни објекти и формирање на нови слободни простори, или зголемување на површината на постојното пазариште за сметка на останатите делови на чаршијата. Режимот на сообраќај е регулиран претежно како пешачки сообраќај во рамките со комплексот, со овозможен моторен сообраќај за комуникациски премини или дотур на стока во одредено време со возила со максимално одредена тежина.

Заштитниот режим за објектите во споменичката целина во зависност од категоријата на доброто и извршената валоризација опфаќа два степен заштита. Со првиот степен се регулирани минимални интервенции со конзерваторски и реставраторски зафати, со минимални интервенции сведени на одржување и санација на објектите. Вториот степен ги опфаќа конзерваторски и реставраторски зафати, но овозможува и реконструкција на определени делови на објектот или објектот во краен случај, со можни адаптации во ентериерот. Во смисла на ревитализација на објектите со промена на одредената функција / освен во делот на станбената зона / се оневозможува пренамена на објектите за становање, складишта, како и несоодветни типови на работилници кои би го деградирале или би го довеле во опасност околниот простор на чаршијата.

На одделни деградирани простори каде што се предвидуваат нови објекти, режимот во согласност со важечките урбанистички планови, дозволува изградба на нови објекти, со ограничена катност и утврден габарит, со проектиран оригинален архитектонски израз, сообразен на карактерот на зоната, со цел новите објекти амбиентално да се вклопат во комплексот. Со мерките на заштита се пропишува за сите објекти во комплексот на споменичката целина, превземање на градежни работи само по претходно прибавени одобренија од надлежните институции.

Avec la loi sur la protection du patrimoine culturel, certaines normes ont été prises pour la valorisation du patrimoine. Conformément à la législation, les plans urbains détaillés au sein desquels sont englobés les monuments, les ensembles monumentaux et d'autres biens au statut de patrimoine culturel, doivent contenir des paramètres détaillés pour la protection du patrimoine bâti. Les données concernant la situation existante, les possibilités de développement spatial et les projections du programme pour le développement territorial représentent une documentation de base pour le plan urbain.

Le régime général de protection de la čaršija prévoit de limiter la création de nouvelles rues, la destruction des bâtiments existants, la formation de nouveaux espaces libres et l'agrandissement de la surface du marché existant au détriment d'autres parties de la čaršija. Le régime de circulation est réglementé principalement comme zone piétonne au sein du complexe, avec une possibilité de circulation de véhicules pour la livraison des marchandises, à certaines heures de la journée. Un gabarit maximum pour les véhicules en circulation a aussi été établi.

Le régime de protection des bâtiments de l'ensemble monumental comporte deux niveaux de protection, en fonction de la catégorie du bien et de la valorisation effectuée. Avec le premier degré de protection, on effectue des interventions minimales comme des travaux de conservation et de restauration, l'entretien et l'assainissement des bâtiments. Le second degré de protection couvre les travaux de conservation et de restauration, mais il tolère également la reconstruction de certaines parties ou de la totalité du bâtiment, avec de possibles aménagements intérieurs. La transformation d'un bâtiment en logement, entrepôt ou atelier qui dégraderait ou mettrait en danger la čaršija n'est pas autorisée.

Pour certains espaces dégradés, la loi permet (en conformité avec les plans urbains) la construction de nouveaux bâtiments, avec une limitation du nombre d'étages et de la taille des édifices. L'architecture et l'environnement d'origine de la zone doivent être respectés afin que les nouveaux bâtiments

По однос на станбената архитектура, се ограничува колективното домување (освен во затекната ситуација) и како типична и наследена функционална организација, во споменичката целина на чаршијата се овозможува индивидуално домување.

s'intègrent dans le paysage urbain. En conformité avec ces mesures de protection, avant de démarrer des travaux, il est nécessaire de recevoir une autorisation des autorités responsables. L'habitat collectif est limité, sauf dans une situation existant précédemment. L'habitat individuel est autorisé, dans la mesure où il répond à une des fonctions traditionnelles de la čaršija.

Ревитализацијата, како проектирана мерка за поединечни објекти и целини, од своја страна претставува и еден од критериумите за валоризација, која во голема мера допринесува за натамошната заштита, зачувување и функционирање кон новите потреби на споменикот на културата, во склоп на амбиенталната средина.

La revitalisation, si elle est planifiée, contribue à préserver la čaršija et lui permet de s'adapter aux nouveaux besoins économiques et culturels.

Почитувањето на интегритетот на објектите и заштитата на градителското наследство, се опфатени задолжително да се содржат во урбанистичките планови на општината и според одредбите на заштитниот режим се наложува сите заштитени и валоризирани поединечни комплекси, споменични целини, монументални објекти и заштитени зелени површини на чаршијата да се вклопат во идниот урбан концепт на градот, а новите урбани содржини и архитектонски структури да ја потенцираат вредноста на споменичкото наследство.

Le respect de l'intégrité des édifices et la protection du patrimoine architectural sont intégrés dans les plans urbains de la municipalité. Il est exigé que les bâtiments, les grands édifices et les espaces verts de la čaršija soient inclus dans le futur plan d'urbanisme de la ville, qui devra mettre en valeur les monuments du patrimoine. Il est donc apparu nécessaire de procéder à un inventaire permettant d'évaluer l'état de la čaršija. Dans cet inventaire, les caractéristiques, l'état matériel des bâtiments, leur fonction et leur propriété sont définis. Cet inventaire fut initié par l'Association française des Villes

Процесот на инвентаризација преставува основна подлога, која ги обезбедува податоците во конкретен временски период, кои овозможуваат оценка на состојбата на одреден урбан амбиент и негова ревалоризација, создавајќи краен продукт кој ќе ја прецизира категоризацијата на објектите во комплексот. Низ превземената инвентаризација се дефинира физичката состојба на објектите, нивната функција и сопственост. При утврдување на причините на нивното пропаѓање, односно оштетеност на објектите – се резултира нивото на нивната зачуваност, кое се презентира низ интегриран пресек на амбиенталната зачуваност на самиот блок кој го формираат објектите.

Инвентаризацијата во комплексот на споменичката целина на старата битолска чаршија беше инициран од страна на Националната Асоцијација на градови на историја и уметност и градови во заштитени зони во Франција и Министерството за култура на Република Македонија.

При инвентаризацијата на 100 објекти беше извршена анализа, со приказ на сообраќајната мрежа околу блоковите и дефинирана сопственоста на објектите, нивна датација од теренските анализи, проучувања и состојбата на објектите. Низ процесот на работа се одреди типологијата на градба, како и применетите материјали, изглед, конструктивен систем и катност на објектите. При понатамошна обработка беа детерминирани конструктивните промени на објектите, со увид во причините за пропаѓање и оштетеноста со фактичката состојба, која овозможи да се потврди нивниот степенот на зачуваност.

Низ инвентаризација на објектите се утврди конструктивниот систем на објектите кои се изведени во масивен систем, најчесто со катност од приземје и приземје и кат, со случаи на внатрешна реконструкција и имплементирана армирано бетонска конструкција.

et Pays d'art et d'histoire et des Villes à secteurs sauvegardés et protégés et par le ministère de la Culture de la République de Macédoine.

L'analyse effectuée lors de l'inventaire de 100 bâtiments inscrits dans plusieurs îlots a permis de définir la propriété de chacun des bâtiments, leur datation via les analyses de terrain et leur état. Au travers de ce processus, il a été possible de définir la typologie des édifices et leurs caractéristiques, les matériaux utilisés, le système de construction employé. L'étude suivante a permis de déterminer les changements structurels effectués sur les bâtiments, avec un examen des causes de la dégradation. Ainsi a été défini leur degré de conservation.

Grâce à cet inventaire, les bâtiments ont pu être étudiés et des typologies définies. L'étude de terrain a permis d'effectuer une datation plus fine des bâtiments. La datation des bâtiments était délicate, en raison des travaux, des extensions, des élévations et des aménagements nombreux réalisés au cours des années. A travers les siècles, les bâtiments ont subi nombre de dégradations, en raison de catastrophes naturelles et d'évènements historiques mais aussi de la modification par de nouveaux propriétaires. Grâce à l'étude des matériaux utilisés et de la maçonnerie, des phases de constructions plus anciennes ont été mises en évidence. L'analyse effectuée lors de cette étude a révélé que les techniques de construction avaient de fait peu évolué du XVIème siècle à la fin du XIXème siècle.

Si la plupart des bâtiments datent de la fin du XIXème et du début du XXème siècle, certains d'entre eux appartiennent à une période antérieure, parfois au XVIIIème siècle. Lors de futures analyses, il sera possible de procéder à des datations plus précises.

L'analyse a montré que les bâtiments publics étaient généralement mieux préservés que les bâtiments privés. Le manque d'entretien de la part de l'Etat a permis d'éviter des rénovations malheureuses mais certains édifices ont tout de même subi de graves dégradations.

Со компаративна анализа и теренските проучувањата, со увид во достапните податоци се изврши датација на објектите во блоковите. Објектите се датираа врз основа на визуелна анализа на постојната состојба, иако при увидот на одредени делови од градбите евидентрани се и постари фази на градби, ѕидарија со искористени материјали и спои. Датацијата на објектите беше усложнета и компликувана поради честите градежни зафати на доправки на објектите, со надградби, делумни доградби и постојани санации во различни периоди, со употреба на различни материјали, од различни периоди, како и видоизменувања на објектите поради промени на сопственоста. Кон тоа би се додад и фактот, дека според начинот на градба, и употребените материјали, компаративно се утврдија идентични градителски техники кои се среќаваат на објекти од XVI век, а се провлекуваат до крајот на XIX век. Сите градежни зафати кои беа превземени на објектите кои беа предмет на идентификација, следствено беа логична последица на бурните општествени настани, причински поврзани за пропаѓањето и оштетувањето на објектите поради деструктивните активности на човекот, историските случувања и природните катастрофи низ вековите, во директна корелација со структурата на градбите и употребениот материјал.

Најголем број на објектите е датиран при крајот на XIX век и до почетокот на XX век, со ретки сочувани примери од XIX век и мал број на објекти со поранешна датација, во одредени делови кои условено, можат да се лоцираат од периодот на XVIII век. Во понатамошни и подетални анализи, кои би опфатиле поединечни конзерваторски истражувања на секој објект поодделно, можно е да се дојде до нови сознанија, со кои следствено би се надополнила и корегирала презентираната датација.

При анализата е утврдено дека објектите кои се во државна сопственост се во посочувана состојба од објектите кои се во приватна сопственост, поради самото отсуство на иницијатива и инвестиции од страна на надлежното претпријатие кое стопанисуваше со државниот имот, меѓутоа нивното континуирано тековно неодржување, голем број објекти доведе до состојба на деградирање. Објектите во државна сопственост претрпеа помали измени во надворешниот оригинален изглед, отколку објектите во приватна сопственост.

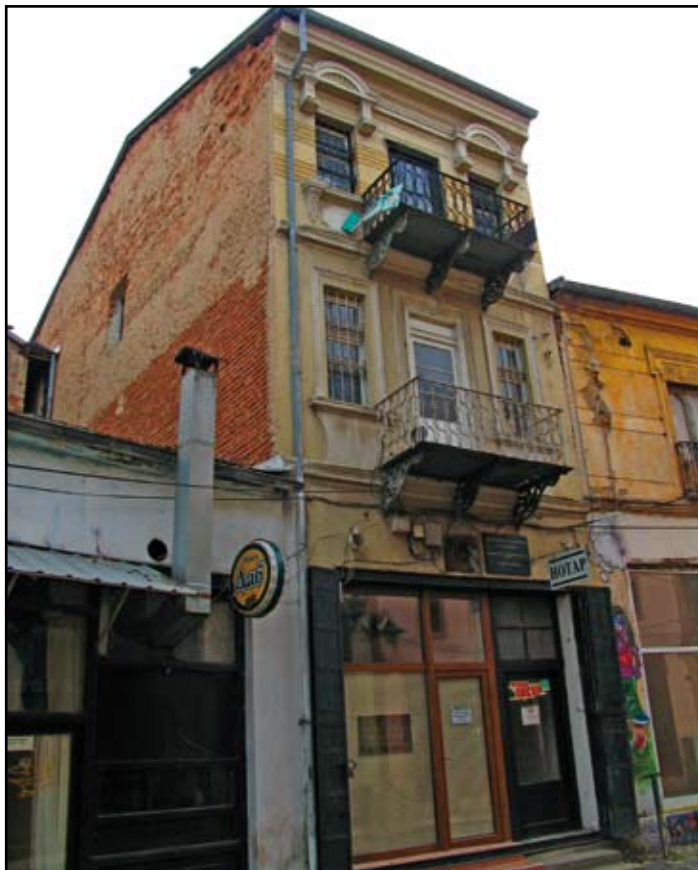
Фазата на инвентаризација се спроведе од мешовит стручен тим, со опфатени пет блока (означени како А, Б, В, Г и Д) формирани од сто објекти. Блоките беа одбрани од иницијаторите на проектот, да се исполни планирана квота на објекти. Процесот е технички обработен во графички прилог со 65 цртежи, кои се составен дел од студијата, во кој се презебтирани анализите и оценката на состојбата на обработени објекти.

L'inventaire a été mené par une équipe pluridisciplinaire d'experts. Elle a été entreprise sur cinq îlots (désignés A, B, V, G et D), soit au total cent bâtiments. Ces îlots ont été choisis par les initiateurs du projet. L'équipe s'est appuyée sur des documents graphiques, 65 dessins, qui font partie intégrante de l'étude, où sont présentées les analyses et l'estimation de l'état des bâtiments examinés.

Блокот А е лоциран во западниот дел на чаршијата, на северниот кеј на р. Драгор, ограничен со оските на улиците: Булевар 1 Мај од север, запад и југ и улицата Браќа Мингови од исток. Блокот е формиран од 7 објекти, (8 објекти во подоцнежна поделба) од кои 4 се во државна сопственост, 2 објекти со мешовита сопственост, а 2 објекти се во приватна сопственост. Постојните објекти се изведени во масивен систем, изградени во почетокот на 20 век. Во поголемиот дел на објекти се изведени санациони конструктивни зафати со ентериерно имплементирање на армирано бетонски конструкции. Еден објект е приземен, еден објект е со приземје и 2 ката, додека останатите објекти се со катност П+1.

L'îlot A se situe dans la partie ouest de la čaršija, sur le quai nord de la rivière Dragor, limité par le Boulevard du 1er mai au nord, sud et ouest, et la rue Braća Mingovi à l'est. L'îlot est constitué de 7 bâtiments (8 lors de la répartition ultérieure) dont 4 propriétés publiques, 2 propriétés mixtes et 2 propriétés privées. Les bâtiments existants ont été réalisés en dur au début du XXème siècle. Dans la plupart des édifices, des travaux d'assainissement ont été réalisés, des constructions en béton armé ont été ajoutées à l'intérieur. L'un des bâtiments ne possède qu'un rez-de-chaussée, un autre un rez-de-chaussée et 2 étages, tandis que les autres ont un rez-de-chaussée et 1 étage (RDC + 1).

Блокот Б е лоциран во централниот дел на чаршијата, на северниот кеј на р. Драгор, ограничен со оските на улиците: Булевар 1Мај од југ, улицата Титов Велес од север и запад и ул.Ордан Николов од исток. Блокот е формиран од 25 објекти, (27 објекти во подоцнежна поделба) од кои сите се во приватна сопственост. Постојните објекти се изведени во масивен систем, изградени во почетокот на 20 век и мал дел на објекти кои во постојната состојба се датираат од крајот на 19 и почетокот на 20 век. Во поголемиот дел на објекти се изведени санациони конструктивни зафати со ентериерно имплементирање на армирано бетонски конструкции. Тринаесет објекти се приземни, додека 14 објекти се со катност П+1, но на 3 објекти видливо е претходно постоење на кат, кој е срушен во претходен период.

L'îlot B est situé dans la partie centrale de la čaršija, sur le quai nord de la rivière Dragor, limité par le Boulevard du 1er mai au sud, la rue Tito Veles au nord et à l'ouest, et la rue Ordan Nikolov à l'est. L'îlot est constitué de 25 bâtiments (27 lors de la répartition ultérieure) qui sont tous des propriétés privées. Les bâtiments existants ont été réalisés en dur au début du XXème siècle. Un très petit nombre de ces bâtiments a conservé l'état qui était le leur à la fin du XIXème siècle et au début du XXème siècle. Dans la plupart de ces édifices, des travaux d'assainissement ont été réalisés et du béton armé a été ajouté à l'intérieur. Treize bâtiments possèdent un rez-de-chaussée, quatorze autres ont un rez-de-chaussée et un étage (RDC+1). Pour trois bâtiments, un étage existant précédemment a été détruit.

Блокот В е лоциран северно од блокот Б, во централниот дел на чаршијата, северно од р. Драгор, ограничен со оските на улиците: ул. Далматинска од север, западно со ул. Ордан Џинот и од југ со ул. Титов Велес. Од исток блокот е ограничен со оската на ул. Ордан Николов. Блокот е формиран од 26 објекти, од кои 2 се во државна сопственост, додека 24 објекти се во приватна сопственост.

Постојните објекти се воглавно изведени во масивен систем, од кои на еден објект е сочувана сводната конструкција, додека три објекти се изведени од бондрук. Еден објект од бондрук конструкција бил темелно реконструиран со изведба во армирано бетонска конструкција. Според начин на градба, изглед и надворешната обработка, објектите кои го формираат блокот се датирани како изградени претежно во периодот на 19в. и почетокот на 20 век. Два објекти се датирани во средината на 19 век, поточно 1867 од кој едниот е дограден во 1908 год, четири објекти се од крајот на 19 век, додека за пет од нив е детерминирана датација од крајот на 19 и почетокот на 20век, осум во почетокот на 20 век и два објекти, видоизменети со градежно санациони зафати во 20 век. Еден објект според применетиот конструктивен систем, материјал, местоположбата на објектите и изглед, со надворешната обработка е датиран како објект со можна изведба од периодот на 18в. Во половина од објектите се изведени санациони конструктивни зафати со ентериерно имплементирање на армирано бетонски конструкции. Според катноста 12 објекти се приземни, еден објект е со приземје и 2 ката, додека 13 објекти се со катност П+1.

L'îlot V est situé au nord de l'îlot B, dans la partie centrale de la čaršija, au nord de la rivière Dragor, limité par la rue Dalmatinska au nord, la rue Ordan Džinot à l'ouest et au sud la rue Titov Veles. A l'est, l'îlot est limité par la rue Ordan Nikolov. Il est constitué de 26 bâtiments, dont 2 publics, les 24 autres étant des propriétés privées.

Les bâtiments existants ont été réalisés en général en dur, l'un d'entre eux a conservé une voûte, alors que trois autres ont des charpentes de bois. L'un des édifices bâti en ossature bois a été entièrement reconstruit avec du béton armé. D'après la méthode de construction, l'apparence et le travail extérieur, les édifices qui forment cet îlot sont datés du XIXème et du début du XXème siècle. Deux bâtiments sont datés du milieu du XIXème siècle, plus précisément de 1867, l'un d'eux ayant été agrandi en 1908. Quatre bâtiments sont de la fin du XIXème siècle, cinq autres sont datés de la fin du XIXème et début du XXème siècle, huit sont du début du XXème siècle, et deux autres ont été modifiés au XXème siècle. L'un des bâtiments, d'après son mode de construction, le matériel utilisé, son emplacement et son apparence, pourrait être daté du XVIIIème siècle. Dans la moitié des édifices, des travaux d'assainissement ont été réalisés et du béton armé a été ajouté à l'intérieur. Douze bâtiments ne possèdent qu'un rez-de-chaussée, un autre un rez-de-chaussée et 2 étages, alors que les 13 autres sont en RDC + 1.

Блокот Г е лоциран северно од блокот Д, во централниот дел на чаршијата, ограничен со оските на улиците: ул. Жикица Јовановиќ Шпанац од север, источно со ул. Ордан Џинот и од југ со ул. Скопска. Блокот е формиран од 13 објекти, од кои 3 се во државна сопственост, додека 10 објекти се во приватна сопственост. Еден објект е седиште на Исламската верска заедница, а еден е во владение на Еврејската заедница на Македонија. Постојните објекти се изведени во масивен систем. Седум објекти од овој блок се со меѓукатна конструкција на пруски свод и дрвена меѓукатна конструкција. Според начин на градба, изглед и надворешната обработка, објектите кои го формираат блокот се изградени претежно во периодот на 19 век. и почетокот на 20 век. Пет објекти се датирани од 19 век, додека останатите се датирани од крајот на 19 и почетокот на 20 век и доградба на еден објект, со градежни зафати во втората половина на 20 век. Во Шест објекти се изведени санациони конструктивни зафати со ентериерно имплементирање на армирано бетонски конструкции. Според катноста б објекти се приземни, а 7 објекти се со катност од П+1.

L'îlot G est situé au nord de l'îlot D, dans la partie centrale de la čaršija, limité par la rue Žikica Jovanović Španac au nord, par la rue Ordan Džinot à l'est, et par la rue Skopska au sud. L'îlot est constitué de 13 bâtiments dont 3 bâtiments publics, les 10 autres sont des propriétés privées. L'un des bâtiments est le siège de la Communauté islamique et un autre est géré par la Communauté juive de Macédoine. Les bâtiments existants ont été réalisés en dur. Sept édifices de cet îlot comportent une « voûte prussienne ». D'après la méthode de construction, l'apparence et le travail extérieur, les bâtiments formant cet îlot ont été érigés principalement au XIXème siècle et début du XXème siècle. Cinq édifices dateraient du XIXème siècle, tandis que les autres seraient de la fin du XIXème - début du XXème siècle, et l'extension d'un bâtiment daterait du milieu du XXème siècle. Dans six édifices, des travaux d'aménagement ont été réalisés et du béton armé a été ajouté. Six bâtiments ne possèdent qu'un rez-de-chaussée, les 7 autres un rez-de-chaussée et un étage (RDC +1).

Блокот Д е лоциран јужно од блокот Г, во централниот дел на чаршијата, северно од р. Драгор, ограничен со оските на улиците: од север со ул. Далматинска и ул. Скопска, западно со ул. Браќа Мингови и од југ со ул. Панда Чеснова. Од исток блокот е ограничен со пресекот на ул. Ордан Џинот и ул. Скопска. Блокот е формиран од 30 објекти, од кои 16 се во државна сопственост, еден во мешовита сопственост, додека 13 објекти се во приватна сопственост. Постојните објекти се во главно изведени во масивен систем, од кои на два објекти е сочувана сводната конструкција. Во овој блок има тринаесет објекти со меѓукатна конструкција - пруски свод, еден објект е изведен во масивен систем, со бондрук на повисоките катни нивоа. Четири објекти се со имплементиран АБ систем, а на два објекти е изведена реконструкција во ентериерот со армирано бетонски плочи, еден објект е изведен во масивен систем со имплементирана АБ плоча, а на еден се среќава изведба на масивен систем со пруски свод на катот и имплементирана АБ плоча на приземје.

L'îlot D est situé au sud de l'îlot G, dans la partie centrale de la čaršija, au nord de la rivière Dragor, limité par les rues Dalmatinska et Skopska au nord, la rue Braća Mingovi à l'ouest et la rue Panda Čersnova au sud. À l'est, l'îlot est limité par l'intersection de la rue Ordan Džinot et de la rue Skopska. L'îlot est constitué de 30 bâtiments, dont 16 publics, 1 en propriété partagée et 13 autres privées. Le système constructif des bâtiments existants est principalement massif, deux d'entre eux ayant conservé une voûte. Il y a dans cet îlot 13 bâtiments qui possèdent des « voûtes prussiennes », et un autre comporte une charpente en bois aux étages supérieurs. Quatre bâtiments sont édifiés par un système AB, et deux d'entre eux ont un intérieur avec des dalles en béton armé, un autre est réalisé en système massif avec une mise en œuvre d'une dalle AB, quant au dernier, on rencontre une réalisation en système massif avec une voûte prussienne à l'étage et une dalle AB au rez-de-chaussée. D'après la méthode de construction, l'apparence et le travail extérieur, deux bâtiments pourraient dater du XVIIIème siècle, neuf autres édifices dateraient du milieu du XIXème siècle.

Според начинот на градба, изглед и надворешната обработка, два објекти се датирани со можна датација која може да се лоцира од 18 век, девет објекти се градени во средината на 19 век. На два објекти постои натпис со 1856 и 1862 година, осум објекти се датирани од крајот на 19 век, четири објекти се датираат од крајот на 19 и почетокот на 20 век, додека седум објекти се датирани од почетокот на 20 век и еден објект со датација од 20 век. Во половина од објектите се изведени санациони конструктивни зафати со ентериерно имплементирани конструктивни зафати. Објектите се воглавно изведени со катност П и П+1. Седум објекти се приземни, два објекти се со визба и приземје (за кои основано се претпоставува дека порано имале кат), девет се со визба и приземје, осум се со визба, приземје и кат, два објекти се со приземје и кат без визбен простор, еден објект има визба,приземје и два ката, додека на еден објект кој е со визба и приземје, но на еден дел има и диво изведено поткровје.

Sur deux bâtiments il existe une inscription : 1856 et 1862. Huit bâtiments datent de la fin du XIXème siècle, quatre autres de la fin du XIXème - début du XXème siècle, alors que sept édifices datent du début du XXème siècle, et un bâtiment a été construit au XXème siècle. Dans la plupart des édifices, des travaux d'assainissement ont été réalisés, du béton armé a été ajouté à l'intérieur. Ils ne possèdent, pour une grande partie d'entre eux, qu'un rez-de-chaussée (RDC), ou un rez-de-chaussée et un étage (RDC +1). Sept bâtiments sont en rez-de-chaussée, deux possèdent un sous-sol et un rez-de-chaussée (on suppose qu'ils possédaient antérieurement un étage), neuf possèdent un sous-sol et un rez-de-chaussée, huit possèdent un sous-sol, un rez-de-chaussée et un étage, deux comportent un rez-de-chaussée et un étage sans sous-sol, un bâtiment possède un sous-sol, un rez-de-chaussée et deux étages, alors que dans un autre ayant un sous-sol et un rez-de-chaussée, on observe un grenier aménagé illégalement.

Деталниот приказ на состојбата на објектите следствено ја овозможи оценката на нивните вредности, согледувајќи ја хронолошки нивната валоризација и проценка за нивниот придонес во историскиот амбиент, по што методолошки се изврши категоризација на инвентаризираните објекти. Финализирањето на оваа фаза од проектот обезбедува базична рамка која ги поставува темелите да се сочува и подобри состојбата на објектите на подрачјето на опфатот на споменичката целина, со обезбедување на понатамошен развоен концепт на заштита на старата битолска чаршија. Спроведувањето на инвентаризацијата, како еден од основните мерки на заштита се реализира со цел да се идентификува културно историското наследство низ процесот на интеграција, со согледани аспекти на можностите за развој на различните општествени потреби и балансирано, законски да се регулираат дисперзираните социо-економски стремежи и приоритетите за одржување на интегритетот на споменичкото наследство.

Со новите проектни зафати за уредување на градскиот центар и со напорите за реставрација и конзервација на старата битолска чаршија, низ дефинираниот степен на заштита на валоризираните простори и објекти, задолжително во иднина треба да се постават утврдени насоки и заедничка регулатива на локално ниво со кои ќе се сочуваат потврдените вредности на традиционалната архитектура.

Споменичкото наследство на комплексот на старата битолска чаршија е евидентен фрагмент, простор кој овозможува да го следиме растот на чаршијата по низата кривулести и тесни улички оформени во урбани групации на архитектонско стилски адаптираните објекти, историска зона низ која најлесно можеме да ги согледаме наследените, градителски концепти, проткаени низ хронолошките развојни правци на градот.

Во контекст на сочувување на културно историските вредности за идните генерации, градителското богатство на старата битолска чаршија е обврзувачки општествен елемент на градот, како заедничка одговорност на сите друштвени чинители, кои континуирано живеат и временски ја толкуваат урбано архитектонската матрица која ја дефинира физичката структура на Битола низ вековите.

L'état des lieux détaillé des bâtiments a permis l'évaluation de leur valeur, et la définition de la chronologie de leur construction. Cette étude a permis de mener une catégorisation méthodologique des bâtiments inventoriés. Ce projet permet de fournir un cadre de base afin de conserver et de rénover ces édifices, et l'ensemble de la čaršija de Bitola. Cet inventaire permettra également de définir le développement de l'ensemble, en fonction des évolutions socio-économiques.

Pour les nouveaux projets d'aménagement du centre-ville, pour la protection de la čaršija, il sera indispensable de définir une réglementation qui permettra de préserver cette architecture traditionnelle. Le patrimoine architectural de la čaršija de Bitola permet de préserver les valeurs historiques et culturelles de la ville, c'est un élément de cohésion sociale qu'il appartient à tous les acteurs qui vivent en son sein de conserver.

**ИНВЕНТАРИЗАЦИЈА НА КУЛТУРНОТО
НАСЛЕДСТВО**

СТАРА БИТОЛСКА ЧАРШИЈА

**„101 ОБЈЕКТ ВО СТАРАТА БИТОЛСКА
ЧАРШИЈА“**

НАЦИОНАЛНА АСОЦИЈАЦИЈА НА ГРАДОВИ НА
ИСТОРИЈА И УМЕТНОСТ И ГРАДОВИ ВО ЗАШТИТЕНИ
ЗОНИ (АНВРАН & VSSP)
МИНИСТЕРСТВО ЗА КУЛТУРА НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА
ФРАНЦУСКИ ИНСТИТУТ ВО СКОПЈЕ
НУ ЗАВОД И МУЗЕЈ БИТОЛА
ОПШТИНА БИТОЛА

Со поддршка на Министерството за култура и
комуникации и Министерството за надворешни работи
на Франција

Работен Тим:

Лиљана Христова – историчар на уметност, директор
Валентина Андријашевиќ Кривашија – дипл. инж. арх.
Зоран Алтипармаков – дипл. инж. архитект
Надежда Георгиева - историчар на уметност
Зоран Николовски – дипл. инж. архитект
М-р Јове Парговски – графички дизајн
М-р Ирена Ружин – маркетинг менаџер

Калиопа Стилиновиќ, Почесен конзул на Франција,
координатор

Со учество на Жаки Крушон, Директор на Урбанизмот
во Бајон и Марилиз Ортиз, Директорка на Националната
асоцијација ANVPAH & VSSP

INVENTAIRE PATRIMONIAL

FICHE INVENTAIRE TYPE DU BÂTI DANS

LE VIEUX BAZAR DE BITOLA

“101 MAISONS DANS LE BAZAR DE BITOLA”

ASSOCIATION NATIONALE DES VILLES ET PAYS D'ART ET
D'HISTOIRE ET DES VILLES
A SECTEURS SAUVEGARDÉS ET PROTÉGÉS
(ANVPAH & VSSP)
MINISTÈRE DE LA CULTURE DE LA RÉPUBLIQUE DE
MACÉDOINE
INSTITUT FRANÇAIS DE SKOPJE
INSTITUT NATIONAL DU ZAVOD ET LE MUSÉE
DE BITOLA
MAIRIE DE BITOLA

Avec le soutien des Ministères Français de la Culture et de la
Communication, et des Affaires Étrangères

Equipe:

Liljana Hristova - Historienne de l'art, Directrice
Valentina Andrijachevik Krivashija, architecte
Zoran Altiparmakov, architecte
Nadezda Georgieva, historienne de l'art
Zoran Nikolovski , architecte
Jove Pargovski, graphiste
Irena Ruzin, responsable de la promotion touristique

Kaliopa Stilinovic, Consul honoraire de France, coordinatrice

avec la participation de Jacky Cruchon, directeur de
l'urbanisme de Bayonne et de Marylise Ortiz, directrice
ANVPAH & VSSP

associatioNationale
villes et pays d'art et d'histoire
villes & secteurs sauvegardés
et protégés

MINISTRY OF CULTURE OF REPUBLIC OF MACEDONIA

INSTITUT
FRANÇAIS
SKOPJE

ОПШТИНА БИТОЛА

ISBN - 978-608-65408-7-6